

Archeologisch vooronderzoek ten behoeve van de dijkversterking Houtribdijk Enkhuizen-Lelystad

Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek

Rapportnummer: V1072
Projectnummer: V12-2543
ISSN: 1573 - 9406
Status en versie: definitief 2.0
In opdracht van: DHV B.V.
Rapportage: W.J. Weerheijm, B.A. Brugman, R. Schrijvers
Plaats en datum: Amersfoort, 23 juli 2013

Niets uit dit werk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia of DHV B.V.

Projectgegevens	
Initiatief	Dijkversterking Houtribdijk
Toponiem / locatie	Houtribdijk
Plaats	Enkhuizen-Lelystad
Gemeente	Enkhuizen, Lelystad
Provincie	Noord-Holland, Flevoland
Opdrachtgever	DHV B.V. Laan 1914 no. 35 3818 EX Amersfoort
Contactpersoon opdrachtgever	Mevr. E. Kleinveld, tel 088-3482949
Oppervlakte plangebied	Ca. 26 km lengte
Diepte grondwerkzaamheden	Onbekend
Huidig grondgebruik	Dijklichaam, water
Onderzoeksmelding	55.029
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
RD-hoekcoördinaten van het plangebied	504.341 - 522.995 147.420 - 106.527
Kaartblad (1:25.000)	20A, 20B, 20G
Uitvoerder en documentatie	<i>Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie</i>
Projectleider/Senior archeoloog	Dr. R.M. van Heeringen
Projectmedewerkers	Drs. B.A. Brugman (historisch geograaf) Drs. R. Schrijvers (fysisch geograaf) Mr. W.J. Weerheijm MA (archeoloog)
Bevoegd gezag	Rijkswaterstaat
Contactpersoon	n.v.t.
Gecontroleerd door	Vestigia/R.M. van Heeringen d.d. 20 maart 2013
Geaccordeerd door	Rijkswaterstaat, d.d.

Inhoudsopgave

Samenvatting en advies	5
Onderbouwing advies	7
1 Projectomgeving	7
1.1 Opdracht.....	7
1.2 Beschrijving plangebied	7
1.3 Onderzoeksdoel en -methode.....	8
2 Archeologisch en cultuurhistorisch beleid.....	9
2.1 Het Rijk.....	9
2.2 De provincie Flevoland	10
2.3 Provincie Noord-Holland.....	11
2.4 Gemeente Lelystad	12
2.5 Gemeente Enkhuizen.....	13
3 Landschappelijke context	15
3.1 Ontwikkeling van het landschap	15
3.2 Samenstelling van de ondergrond ter hoogte van het plangebied	16
4 Archeologische inventarisatie.....	19
4.1 De Zuiderzee in de historische periode.....	19
4.2 Geschiedenis van de Houtribdijk	21
4.3 Bekende archeologische waarden	22
4.4 Gespecificeerde archeologische verwachting.....	24
4.5 Conclusie en advies.....	24
5 Cultuurhistorische inventarisatie.....	26
5.1 Cultuurhistorische waarden.....	26
5.2 Conclusie en advies.....	27
Literatuur.....	29
Digitale bronnen.....	30
Kaarten en bijlagen	31

Samenvatting en advies

In opdracht van DHV B.V. heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een maritiem-archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van het project Dijkversterking Houtribdijk. De Houtribdijk ligt tussen Lelystad en Enkhuizen in de gelijknamige gemeenten, op de grens tussen het Markermeer en IJsselmeer (*afbeelding 1, kaart 1*). Deze dijk moet over een lengte van ruim 25 kilometer versterkt worden. Na de versterking voldoet de Houtribdijk weer aan de veiligheidseisen.¹ Op dit moment bevindt men zich in de verkenningsfase. Er zijn drie oplossingsrichtingen waarvan de effecten moeten worden bepaald. Zomer 2013 wordt een besluit genomen over het VKA, daarna worden projectplan opgesteld en de m.e.r. uitgevoerd. Aan de basis van deze stappen en bijbehorende documenten hoort een goede beschrijving van de bestaande situatie te liggen. Voor de (maritieme-)archeologie en cultuurhistorie is deze nog onvoldoende. De onderhavige bureaustudie betreft dan ook alleen een inventarisatie in het kader van de beschrijving van de huidige situatie; het bureauonderzoek is nog niet toegesneden op de eventuele geplande ingrepen.

Archeologie

Op basis van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat zich binnen het plangebied geen vastgestelde (maritiem)archeologische waarden meer bevinden. In principe geldt voor de waterbodem binnen het gehele plangebied een lage archeologische verwachting, met een verhoogde verwachting in het noorden van het plangebied (het gebied rondom de haven van Enkhuizen) en het zuiden van het plangebied (historische vaarroute Amsterdam-Urk).

Om voorafgaand aan de werkzaamheden het risico op het aantreffen van scheepswrakken e.d. in kaart te brengen wordt aanbevolen, in ieder geval voor de zones met een verhoogde verwachting, een inventariserend veldonderzoek (opwaterfase) door middel van sonar/multi beam uit te voeren om eventuele objecten op te sporen. Met het oog op de kosten, de praktische uitvoerbaarheid, effectiviteit en de te verwachten resultaten wordt geadviseerd om een dergelijk onderzoek alleen te overwegen bij ingrepen groter dan 10.000 m² en dieper dan 50 cm.

Al dan niet na het uitvoeren van het inventariserend veldonderzoek bestaat er altijd de kans op een toevalsvondst. Het gaat hierbij met name om mogelijke (niet gedetecteerde) scheepswrakken. Tevens bestaat de kans op het aantreffen van losse vondsten (d.w.z. zonder context) zoals scheepsafval of ander gedumpt of verloren materiaal. De uitvoerder van de baggerwerkzaamheden is verplicht om indien tijdens de uitvoering een archeologisch object wordt aangetroffen, zo spoedig mogelijk contact op te nemen met Rijkswaterstaat en diens adviseur, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Monumentenwet 1988; Wamz 2007, artikel 53, 56-8).²

Om mogelijke vertraging tot een minimum te beperken is het wenselijk voorafgaande aan de uitvoering van de werkzaamheden binnen de projectorganisatie afspraken te maken over de wijze waarop gereageerd wordt indien een dergelijke toevalsvondst wordt aangetroffen.³ Tevens kan een budget worden gereserveerd voor eventuele vervolgmaterieel.⁴

¹ www.rijkswaterstaat.nl.

² p/a Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Postbus 1600, 3800 BP Amersfoort (tel. 033 42 17 421).

³ Zie pagina 9 en de toelichting pagina 32 van het convenant tussen RWS en de toenmalige RACM/RCE (RWS/RACM 2007).

⁴ Zie in dit verband de 1% regel voor archeologie binnen het totale projectbudget, zoals vastgelegd in art. 3.3 van het convenant tussen RWS en de toenmalige RACM/RCE (RWS/RACM 2007).

In geval van kleinschalige ingrepen in de waterbodem adviseert Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* geen nader archeologisch onderzoek en ziet geen bezwaar in de voortgang van de plannen. Gezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een 'toevalsvondst' wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van dit grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij Rijkswaterstaat en diens adviseur, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Monumentenwet 1988; Wamz 2007, artikel 53, 56-8).

Cultuurhistorie

Met betrekking tot de cultuurhistorie kan worden opgemerkt dat de Houtribdijk niet als object is opgenomen als cultuurhistorische waarde in de bekende landelijke, provinciale en gemeentelijke cultuurhistorische inventarisaties. De Houtribsluizen zijn cultuurhistorisch waardevol en als potentieel gemeentelijk monument van de gemeente Lelystad benoemd. Bij aanpassing aan de Houtribsluizen wordt geadviseerd contact op te nemen met de gemeente Lelystad, aangezien de gemeente voornemens is het complex als (gemeentelijk) monument aan te wijzen. Het landschap van de Houtribdijk wordt gekenmerkt door een grote openheid en het vrijwel ontbreken van bebouwing en beplanting op de dijk, waardoor de strakke belijning en de functionele inrichting ervan worden benadrukt. De zichtrelatie met het IJsselmeer/Markermeer is dominant aanwezig. Bij ingrepen aan de dijk wordt geadviseerd de bovengenoemde waarden te respecteren.

Onderbouwing advies

1 Projectomgeving

1.1 Opdracht

In opdracht van DHV B.V. heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een maritiem-archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van het project Dijkversterking Houtribdijk. De Houtribdijk ligt tussen Lelystad en Enkhuizen in de gelijknamige gemeenten, op de grens tussen het Markermeer en IJsselmeer (*afbeelding 1, kaart 1*). Deze dijk moet over een lengte van ruim 25 kilometer versterkt worden. Na de versterking voldoet de Houtribdijk weer aan de veiligheidseisen.⁵ Op dit moment bevindt men zich in de verkenningsfase. Er zijn drie oplossingsrichtingen waarvan de effecten moeten worden bepaald. Zomer 2013 wordt een besluit genomen over het VKA, daarna worden projectplan opgesteld en een m.e.r. uitgevoerd. Aan de basis van deze stappen en bijbehorende documenten hoort een goede beschrijving van de bestaande situatie te liggen. Voor de (maritieme-)archeologie en cultuurhistorie is deze nog onvoldoende. De onderhavige bureaustudie betreft dan ook alleen een inventarisatie in het kader van de beschrijving van de huidige situatie; het bureauonderzoek is nog niet toegesneden op de eventuele geplande ingrepen.

Afbeelding 1: Foto Houtribdijk (Bron: Rijkswaterstaat).

1.2 Beschrijving plangebied

De Houtribdijk is een waterkering van ca. 26 km lang met een scherpe bocht. Op de dijk ligt een weg (N302) die Lelystad (Flevoland) met Enkhuizen (Noord-Holland) met elkaar verbindt. In de dijk bevinden zich een aantal sluizencomplexen: de Krabbersgatsluizen met het Naviduct bij Enkhuizen en de Houtribsluizen bij Lelystad. Naast deze sluizen liggen spuisluizen ten behoeve van de regeling van het waterpeil.

⁵ www.rijkswaterstaat.nl.

Het complex Houtribsluizen bestaat uit twee schutsluizen en een spuisluis. Het complex ligt aan de Lelystadse kant van de Houtribdijk. De schutsluizen worden 24 uur per dag bediend, bediening van sluizen en bruggen gebeurt vanuit de centrale bedieningstoren. De schutsluizen zijn elk 190 meter lang en 18 meter breed. De bruggen liggen ongeveer zeven meter boven de gemiddelde waterstand. Jaarlijks passeren meer dan 79.000 schepen deze sluizen. Sinds 2003 is er bij de Krabbersgatsluis het Naviduct. Dit naviduct bestaat uit twee sluizen met daaronder een tunnel voor het wegverkeer en een zuidelijke voorhaven. Jaarlijks passeren meer dan 130.000 schepen het naviduct.⁶ In het midden van de dijk ligt de Trintelhaven, een vluchthaven.

1.3 Onderzoeksdoel en -methode⁷

Het archeologisch en cultuurhistorisch vooronderzoek is uitgevoerd conform de kwaliteitseisen zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm van de Nederlandse Archeologie (in het vervolg KNA) versie 3.2 Deel II Protocol 4002 / KNA waterbodems versie 3.1 Deel II Protocol 4102. Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of verwachte archeologische waarden (zowel onder als boven water), binnen een omschreven gebied. Het resultaat is een standaard rapport met een gespecificeerde archeologische verwachting op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van een eventueel vervolgonderzoek.

Voor dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Welke bekende (maritiem)archeologische waarden bevinden zich in het plangebied?
2. Wat is de (maritiem)archeologische verwachting binnen het plangebied?
3. In hoeverre worden bekende en verwachte (maritiem)archeologische waarden binnen het plangebied bedreigd door de geplande ingrepen?
4. Welke vervolgstappen zijn noodzakelijk in het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ)?

In aanvulling op het archeologisch onderzoek is tevens een cultuurhistorische inventarisatie uitgevoerd met betrekking tot de bekende cultuurhistorische and landschappelijke waarden, inclusief een advies omtrent het vervolgotraject.

⁶ www.rijkswaterstaat.nl.

⁷ Het onderzoek is uitgevoerd volgens de richtlijnen van de KNA versie 3.2 (zie *bijlage 2*).

2 Archeologisch en cultuurhistorisch beleid

2.1 Het Rijk

Archeologie

In 1992 ondertekende Nederland het Europese Verdrag inzake de bescherming van het archeologische erfgoed – kortweg ‘het Verdrag van Malta’ (of Valletta). Sindsdien is het uitgangspunt van het (rijks)beleid dat archeologische waarden volwaardig meetellen in beslissingen over de ruimtelijke inrichting van ons land.

Het uitgangspunt van ‘Malta’ is dat de restanten van vroegere samenlevingen, die overal in de bodem verborgen kunnen liggen, als gemeenschappelijk Europees erfgoed beschermd en beheerd moeten worden.⁸ Om de zorg voor archeologische waarden te garanderen geeft het Verdrag aan dat:

- archeologische waarden van meet af aan in de plannen voor ruimtelijke inrichting moeten worden meegewogen;
- archeologische resten zoveel mogelijk in de bodem bewaard moeten blijven (‘behoud *in situ*’);
- initiatiefnemers van bodemverstoring activiteiten verplicht kunnen worden om de kosten van archeologisch vooronderzoek te dragen en – als behoud in de bodem niet mogelijk is – verantwoordelijk zijn voor de kosten van een opgraving. Dit is het zogenaamde ‘veroorzakerprincipe’ ofwel ‘de veroorzaker betaalt’.⁹

Vanuit de gedachte dat het historisch besef van de eigen leefomgeving een belangrijke kwaliteit is, legt het verdrag daarnaast nadruk op het beleefbaar en beschikbaar maken van de resultaten van archeologisch onderzoek aan het publiek. Om het bodemarchief voor het nageslacht te bewaren en ook in de toekomst nog te kunnen raadplegen, wordt in de ‘archeologische monumentenzorg’ (AMZ) geprobeerd de meest waardevolle of representatieve resten van het verleden zo goed mogelijk te behouden, te ontzien en te beheren. Behoud *in situ* is daarbij het uitgangspunt: alleen als het niet anders kan, wordt een vindplaats opgegraven. Deze opgave geldt niet alleen voor archeologen, maar is ook en vooral bedoeld voor overheden en al diegenen die zich in Nederland bezighouden met ruimtelijk inrichting. In Nederland speelt het grootste deel van de ruimtelijke ontwikkeling zich af op gemeentelijk niveau. Daarom is er in ons land voor gekozen om gemeenten een sleutelrol te laten spelen bij de uitvoering van het Verdrag van Malta. Met de inwerkingtreding van de Wamz (Wet Archeologische Monumentenzorg) en de herziening van de Monumentenwet 1988 is de besluitvorming over de omgang met het bodemarchief met ingang van 1 september 2007 voor het grootste deel naar gemeentelijk niveau gedecentraliseerd, waarbij het instrument bestemmingsplan centraal staat.

Voor projecten van Rijkswaterstaat is afgesproken dat niet de gemeente(n) maar Rijkswaterstaat zelf als bevoegd gezag optreedt. Dit is vastgelegd door middel van een convenant tussen Rijkswaterstaat en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), waarbij de RCE optreedt als adviseur van Rijkswaterstaat.¹⁰

Cultuurhistorie

Behoud en versterking van de kernkwaliteiten met betrekking tot natuur, architectuur, cultuurhistorie, gebruikswaarde en belevingswaarde van het landschap (landschappelijke basiskwaliteit) zoals was omschreven in de Nota Ruimte is in de nieuwe Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte deels vervallen en deels onderdeel geworden van het nationaal belang ‘unieke cultuurhistorische en natuurlijk

⁸ Voor de verdragstekst, zie o.a. www.erfgoednederland.nl.

⁹ De reden hiervoor is dat wie economisch (of anderszins) belang heeft bij de verstoring van de bodem, ook financieel geprikkeld moet worden om het bodemarchief te ontzien.

¹⁰ Zie het convenant tussen RWS en de toenmalige RACM/RCE (RWS/RACM 2007).

kwaliteiten'. In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte kiest het Rijk drie doelen om Nederland concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig te houden voor de middellange termijn (2028):

- Het vergroten van de concurrentiekracht van Nederland door het versterken van de ruimtelijk-economische structuur van Nederland;
- Het verbeteren en ruimtelijk zekerstellen van de bereikbaarheid waarbij de gebruiker voorop staat;
- Het waarborgen van een leefbare en veilige omgeving waarin unieke natuurlijke en cultuurhistorische waarden behouden zijn.

Vervolgens worden 13 nationale belangen benoemd waarvoor het Rijk verantwoordelijk is. Eén van die belangen is 'Ruimte voor behoud en versterking van (inter)nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten' (Nationaal belang 10). Het Rijk is verantwoordelijk voor het cultureel en natuurlijk UNESCO-werelderfgoed (inclusief de voorlopige lijst), kenmerkende stads- en dorpsgezichten, rijksmonumenten en cultuurhistorische waarden in of op de zeebodem. Landschappelijke, natuurlijke en cultuurhistorische kwaliteiten op de Noordzee, het IJsselmeer en Waddenzee blijven van nationaal belang. Het Rijksbelang voor het IJsselmeer is geborgd in het Nationaal Waterplan 2009-2015. In het Waterplan is onder andere het streefbeeld opgenomen om bestaande cultuurhistorische en landschappelijke waarden te versterken. Complementair aan de structuurvisie is de Visie Erfgoed en Ruimte *Kiezen voor Karakter*. Hierin wordt door het rijk vanuit een brede erfgoedvisie ingezoomd op de meeste actuele en urgente opgaven van nationaal belang.

2.2 De provincie Flevoland

Archeologie

De provincie Flevoland maakt voor haar archeologiebeleid een onderscheid in Provinciaal Archeologische en Aardkundige Kerngebieden (PARK'en), archeologische aandachtsgebieden en de Top 10-locaties.¹¹ Deze gebieden en locaties acht de provincie van provinciaal belang. De provincie zal het beleid voor de PARK'en en de Top-10 archeologische locaties nader uitwerken. De uitwerking van de archeologische aandachtsgebieden is een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Er zijn vier PARK'en (Rivierduingebied Swifterbant, Schokland, Urk en Omgeving en Omgeving Kuinderschans en Kuinderburchten). De provincie richt zich in PARK'en op de ontsluiting en integrale instandhouding van de archeologische waarden in samenhang met aardkundige en landschappelijke waarden. Dit betekent dat archeologische waarden in principe niet mogen worden geroerd. Naast de PARK'en heeft de provincie een Top-10 samengesteld uit de vele honderden archeologische locaties die Flevoland rijk is. De Top-10 vertegenwoordigt een dwarsdoorsnede van de Flevolandse archeologie. De provincie vindt het van wezenlijk belang dat de Top 10-locaties behouden blijven, en geeft voorrang aan deze locaties bij de bescherming en instandhouding van individuele locaties. Archeologische aandachtsgebieden zijn gebieden met een relatief hoge dichtheid aan goed geconserveerde archeologische waarden. Zij omvatten delen van de prehistorische stroomgebieden van de Vecht, IJssel en Eem, waarin onder andere nederzettingen van de Swifterbantcultuur kunnen liggen. Het zuidelijk gedeelte van het plangebied ligt binnen een provinciaal aandachtsgebied (het voormalige stroomgebied van de Eem en de Vecht). De inzet in archeologische aandachtsgebieden beperkt zich tot het opsporen en planologisch beschermen, dan wel -indien niet anders mogelijk- opgraven van individuele waarden.

Cultuurhistorie

In het Omgevingsplan 2006 is met betrekking tot cultuurhistorie de ontwikkelvisie van de provincie Flevoland gericht op het behouden van de unieke Flevolandse landschappelijke en cultuurhistorische karakteristieken, onder meer door ze in te zetten als ruimtelijke kwaliteit ter versterking van nieuwe ontwikkelingen.¹² Naast de visie is ook een beleidskader in het plan opgenomen. In het beleidskader voor het stedelijk gebied is een paragraaf met betrekking tot cultuur opgenomen (*paragraaf 4.2.6 Cultuur*).

¹¹ Omgevingsplan 2006.

¹² Omgevingsplan 2006, 25.

Hierin spreekt de provincie uit dat ze zich wil onderscheiden van andere regio's met haar op cultureel gebied unieke waarden en zich (inter-)nationaal krachtig wil profileren. Centraal staan het cultureel erfgoed en de landschapskunst. Inwoners en bezoekers van Flevoland worden gestimuleerd kennis te nemen van de geschiedenis van Flevoland. Dit gebeurt door het zichtbaar maken van de cultuurhistorie en het verhogen van de belevingswaarde ervan, in combinatie met recreatie, toerisme en educatie. In het beleidskader voor het landelijk gebied is een paragraaf met betrekking tot cultuurhistorie opgenomen (*paragraaf 5.5 Landschap, cultuurhistorie, archeologie en aardkunde*). Hierin stelt de provincie dat ze de Flevolandse karakteristieken wil behouden door deze in te zetten als ruimtelijke kwaliteit ter versterking van nieuwe ontwikkelingen. Daartoe maakt de provincie onderscheid tussen landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten en basiskwaliteiten. Tot de kernkwaliteiten worden die elementen en patronen gerekend die bepalend zijn voor het karakter van Flevoland, waarmee de essentie van het polderconcept wordt gewaarborgd (*figuur 17 in het omgevingsplan*).¹³ Voor zowel de cultuurhistorische als de landschappelijke kernkwaliteiten als de landschapskunstwerken is het beleid gericht op behoud en versterking. Naast de kernkwaliteiten valt een aantal cultuurhistorische en landschappelijke elementen en patronen in de categorie basiskwaliteit (*figuur 18 in het omgevingsplan*). Het gaat dan om openheid, de verkavelingstructuur, het bijzondere stedenbouwkundige concept van Nagele en het werkeiland Lelystad-Haven, de gemalen, hoge bruggen en de voormalige Zuiderzeekustlijn en de erfbeplanting. Landschapskunst blijft ook in de toekomst van belang. Flevoland telt op dit moment zes grote landschapskunstwerken. Eén daarvan is Exposure (van Antony Gormley) op de Markerwaarddijk. Het is een beeld van bijna 26 meter hoog en 1.800 staven metaal en staat op de strekdam aan de kust van Lelystad.¹⁴

Naast landschappelijke en cultuurhistorische waarden richt de provincie Flevoland zich ook op aardkundige waarden. Dit zijn sporen van vroegere landschappen als oude geulsystemen en rivierduinen, zeldzame veenresten en zeer oude bodems vormen onderdelen van deze zeer oude, fossiele landschappen. De provincie heeft een eerste inventarisatie en waardering van de aanwezige aardkundige waarden uitgevoerd. Dit heeft geresulteerd in de globale begrenzing van aardkundig waardevolle gebieden (*figuur 21 in het omgevingsplan*). Tenslotte heeft de provincie in het uitvoeringsprogramma van haar omgevingsplan zeven speerpuntgebieden benoemd. Eén daarvan is het Markermeer/IJmeer (*paragraaf 6.4 Markermeer/IJmeer*). Dit speerpunt is voornamelijk gericht op natuurwaarden (het Markermeer/IJmeer is een Natura 2000-gebied) en niet specifiek op cultuurhistorische waarden.

2.3 Provincie Noord-Holland

Archeologie

In 2010 is door de provincie Noord-Holland een Leidraad Landschap en Cultuurhistorie opgesteld als hulp bij het opstellen van ruimtelijke plannen als onderdeel van de Structuurvisie Noord-Holland 2040.¹⁵ De Leidraad wordt door de provincie gebruikt bij ontheffingsaanvragen op grond van de *Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie bij ruimtelijke ontwikkelingen buiten het Bestaand Bebouwd Gebied*. In de structuurvisie, waarbij de provincie het bovenlokale belang formuleert, is een aantal gebieden in Noord-Holland aangewezen die van bovenregionale archeologische betekenis zijn. Deze gebieden bevatten waardevolle archeologische vindplaatsen met een gebiedspecifieke ouderdom die elk gebied zijn bijzondere bovenregionale betekenis geeft. Samen vormen deze gebieden een staalkaart van de vroege bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland. Het huidige plangebied ligt hierbij niet in een van de gebieden die door de provincie als van bovenregionale betekenis zijn aangewezen.

¹³ De landschappelijke kernkwaliteiten zijn in figuur 17 indicatief aangegeven (een selectie van de meest waardevolle elementen van het landschap die tot het zogenaamde landschappelijke casco behoren moet nog plaatsvinden).

¹⁴ www.kunstwacht.nl/publiek/lelystad/kunstwerk/45/.

¹⁵ Provincie Noord-Holland 2010a, 2010b, 2010c.

Cultuurhistorie

De Provincie Noord-Holland wil de verschillende (cultuur)landschappen optimaal gebruiken door hun kenmerken te koesteren en te benutten bij nieuwe ontwikkelingen (*paragraaf 5.1. behoud en ontwikkeling van Noord-Hollandse cultuurlandschappen*). De Provincie zorgt dat ontwikkelingen die buiten bestaand bebouwd gebied tot stand komen, plaatsvinden op basis van de karakteristieke eigenschappen, het zogenaamde Landschaps-DNA, van de verschillende landschappen. Nieuwe plannen dienen de ontwikkelingsgeschiedenis, de ordeningsprincipes en bebouwingskarakteristiek van het landschap en de inpassing in de ruimere omgeving als uitgangspunt te hanteren. Mogelijke negatieve effecten dienen te worden gecompenseerd. De Provincie Noord-Holland omschrijft ruimtelijke kwaliteit aan de hand van kernkwaliteiten van het landschap. Elk landschapstype heeft zijn eigen specifieke kernkwaliteiten die gebieden een eigen karakter en identiteit geven. De voornaamste kernkwaliteiten zijn: archeologie en tijdsdiepte (tezamen 'ondergrond'), aardkundige waarden, historische structuurlijnen, cultuurhistorische objecten en openheid, duisternis en stilte (tezamen landschaps-DNA) en dorps-DNA. De Provincie Noord-Holland wil dat bovengenoemde kernkwaliteiten worden meegenomen bij ruimtelijke ontwikkelingen. In het uitvoeringsprogramma heeft de provincie, naast de Adviescommissie Ruimtelijke Ontwikkelingen (ARO), onder andere de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Integrale gebiedsontwikkeling Blauwe Hart (voor het Markermeer/IJmeer) opgenomen. Het doel van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie (*paragraaf 7.4.2.*) is het ontwikkelen van kaders voor behoud van de Noord-Hollandse landschappen door ontwikkelingen te baseren op hun kenmerken en kwaliteiten. Het doel van de Integrale gebiedsontwikkeling Blauwe Hart (*paragraaf 7.4.14.*) is het geïntegreerd realiseren van natuur en groen om de stad, waaronder het behoud, duurzaam beheer en ontwikkeling van de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kernkwaliteiten van dit gebied.

2.4 Gemeente Lelystad

Archeologie

Het plangebied ligt vrijwel geheel in de gemeente Lelystad (provincie Flevoland) en voor een klein deel in de gemeente Enkhuizen (provincie Noord-Holland). Het archeologiebeleid van de gemeente is vastgelegd in de Nota Archeologische Monumentenzorg uit 2008. Het beleid bestaat uit beleidsafspraken en een beleidsadvieskaart. De beleidsadvieskaart bestaat uit een Maatregelenkaart en een Archeologiekaart Waarden en Verwachtingen, opgesteld door Vestigia.¹⁶ Op de Archeologiekaart Waarden en Verwachtingen staan niet alleen de bekende archeologische (vastgestelde) waarden, maar ook de gebieden met een hoge, gematigde of lage verwachting op het aantreffen van archeologische sporen, en de gebieden zonder een archeologische verwachting. Op de maatregelenkaart zijn is deze informatie gecombineerd met het archeologisch beleid van de provincie. Voor het watergebied IJsselmeer en Markermeer geldt dat een groot gedeelte de status heeft van aandachtsgebied. Ter voorbereiding van bodemversturende activiteiten is altijd een milieu-effectrapportage (MER) noodzakelijk, met als onderdeel een aspectrapportage archeologie.¹⁷

Cultuurhistorie

Lelystad heeft (nog) geen gemeentelijke monumenten, ze heeft echter wel een inventarisatie gemaakt van waardevolle panden en stadsbuurten aan de hand van cultuurhistorische criteria. In 2007 is hiervan het rapport 'Cultuurhistorie in Lelystad' verschenen.¹⁸ Vooruitlopend op een nog te nemen besluit tot het opstellen van een gemeentelijke monumentenlijst, worden eerst de financiële en ruimtelijke consequenties van een gemeentelijke monumentenlijst in kaart gebracht. Dit gebeurt aan de hand van negen gebouwen en complexen van de bovenstaande inventarisatie. Onder het thema inpoldering zijn dit

¹⁶ Hessing/Alkemade 2007.

¹⁷ Nota Archeologische Monumentenzorg in Lelystad 2008, 14; mondelinge informatie mevr. E. Rozema (gemeente Lelystad), d.d. 28 januari 2013.

¹⁸ Van Meijel/Opmeer 2007.

het Werkeiland, het gemaal Wortman en de Houtribsluizen; onder het thema Modernistische stad zijn dit de viskwekerijwoningen, het Rode Klif en het Smedinghuis en onder het thema Volwaardige stad zijn dit het NS station Lelystad Centrum, het stadhuis en de CKC De Kubus. Daarnaast is in 2010 een gemeentelijke erfgoedverordening vastgesteld.¹⁹ Beide acties zijn voort gevloeid uit de Cultuurnota 2009 – 2012. Met het beleid op het gebied van cultuurhistorie wil de gemeente Lelystad de kennis en bewustwording van de inwoners en bezoekers over de cultuurhistorische kwaliteiten van Lelystad bevorderen (Cultuurnota 2009 – 2012). Het beleid dient bij te dragen aan een hogere ruimtelijke kwaliteit en een herkenbaar (identiteitsvol) Lelystad en aan de versterking van de aantrekkingskracht van Lelystad voor toeristen. De bijbehorende beleidsmaatregelen zijn een gemeentelijke monumentenverordening (erfgoedverordening) en monumentencommissie en onderzoek naar de effecten van gemeentelijke monumenten. Inmiddels het college van Lelystad de Actualisatienota gemeentelijk cultuurbeleid voor de periode 2013–2016 vastgesteld. De uitgangspunten voor het gemeentelijk cultuurbeleid die met de kadernota 2009–2012 zijn vastgesteld, blijken nog steeds actueel en vormen ook voor de volgende beleidsperiode een goed beleidskader voor het gemeentelijk cultuurbeleid.

In het Structuurplan Lelystad 2015 worden onder andere de kenmerken van het IJsselmeer en Markermeer beschreven (*paragraaf 4.11 Buitengebied*). Kenmerken van het IJsselmeer- en Markermeergebied zijn de uitgestrektheid, de grote oeverlengte, de dijken, de buitendijkse waarden, de havensilhouetten en oriëntatiepunten. Het IJsselmeer is een landschappelijke eenheid: een openwatergebied waar rust en ruimte overheersen. Het IJsselmeer vormt een belangrijk tegenwicht voor de Randstad en andere stedelijke gebieden. Het IJsselmeer kan ook gezien worden als een multifunctioneel gebied, waarbij waterhuishouding, waterkwaliteit, recreatie en natuur de hoofdfuncties zijn. Het beleid voor het IJsselmeergebied bouwt vooral voort op de open horizon, de van nature aanwezige rijkdommen en cultuur. Het ecologisch functioneren van het IJsselmeergebied kan worden versterkt door ondiepe oeverzones verder te ontwikkelen. De dijk tussen Enkhuizen en Lelystad krijgt meerwaarde door natuurontwikkeling en de zoekgebieden langs de dijk (stapstenen en corridors), in samenhang met woningbouw in het water. De 'kale' dijk wordt als het ware getransformeerd naar een 'oprijlaan'. De groene eilanden begeleiden de dijk.

De gemeente heeft een lijst van aandachtspunten gemaakt die ze bij de actualisatie van het Structuurmodel Kust gaat betrekken. Eén van deze aandachtspunten is de bijzondere ontstaansgeschiedenis van de stad (denk aan: de Zuiderzeewerken, de plannen voor en de ontwikkeling van Lelystad en de rapportage van de Lelystadtafel). Ook cultuurhistorische aspecten krijgen aandacht zoals de horizon, de erfenis van de Zuiderzeewerken in de vorm van dijken, de Houtribdijk (Markerwaarddijk), het naviduct, de Trintelhaven, de Baai van Van Eesteren, de Houtribsluizen, het Oostvaardersdiep, het Werkeiland, het gemaal en de sluis Wortman, markante punten en bouwwerken.²⁰

2.5 Gemeente Enkhuizen

Archeologie

Het plangebied ligt voor een klein deel in de gemeente Enkhuizen (provincie Noord-Holland). De gemeente Enkhuizen beschikt over een gemeentelijke archeologische beleidskaart.²¹ Op deze kaart zijn de vastgestelde archeologische waarden alsmede de archeologische verwachtingen aangegeven. Het gebied van de Houtribdijk heeft op deze kaart de aanduiding "AWV 5" (onbekend/geen data). Voor deze beleids categorie is archeologisch onderzoek verplicht in plangebieden groter dan 10.000 m². Het omringende water is als "water" op de kaart aangeduid; hier dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te

¹⁹ www.lelystad.nl.

²⁰ Steunpunt archeologie en monumenten Flevoland (www.samflevoland.nl).

²¹ Molenaar/Van Berkel 2009.

worden bij plangebieden groter dan 500 m². Op basis van deze criteria is het dijkversterkingsproject onderzoeksplichtig (in ieder geval een bureauonderzoek).²²

Cultuurhistorie

Als voorbereiding op de nieuwe bestemmingsplannen is het bestaande beleid van de gemeente onder de loep genomen. Het bestaande beleid is opgenomen in de zogeheten 'Basisnota Beleid'. Met betrekking tot cultuurhistorie worden alleen de rijks- en gemeentelijke monumenten en het welstandsbeleid genoemd (*paragraaf 5.7 Cultuur & Archeologie*) en een aantal locatie specifieke onderzoeken, deze liggen echter allen buiten het plangebied. In de gemeente Enkhuizen zijn 360 rijksmonumenten en ruim 200 gemeentelijke monumenten, geen van de monumenten liggen binnen het plangebied.

De cultuurnota is vastgesteld op 31 mei 2011. De financiële paragraaf is 3 april 2012 vastgesteld. Hierin heeft de gemeente Enkhuizen drie prioriteiten vastgesteld. Prioriteit 1 Een solide culturele basis, met name gericht op participatie en educatie. Prioriteit 2 Verstevenigen van cultuur, waaronder het ontsluiten van lokaal erfgoed ten behoeve van kennismaking. Prioriteit 3 Stimuleren cultuurtoerisme en creatieve industrie.

²² Mondelinge informatie mevr. C. Soonius (Archeologie West-Friesland, adviseur van de gemeente Enkhuizen), d.d. 24 januari 2013.

3 Landschappelijke context

3.1 Ontwikkeling van het landschap

Tijdens de laatste ijstijd – het Weichselien – lag veel water opgeslagen in een ijskap die grote delen van de Britse eilanden en Scandinavië bedekte, maar Nederland niet bereikte.

Het klimaat kreeg (naarmate de ijstijd vorderde) gedurende het Weichselien een steeds continenter karakter. Op het ‘hoogtepunt’ lag de zeespiegel maar liefst 110 meter lager en de kustlijn honderden kilometers verder westelijk dan nu.

Op *kaart 3A* is met behulp van contourlijnen de diepte van de bovenkant van de Pleistocene afzettingen weergegeven. Over het algemeen bestaat deze top uit zogenaamd dekzand, dat de oudere rivierafzettingen in het gebied afdekt (slechts plaatselijk vormen de rivierafzettingen het bovenste deel van het pleistocene pakket).

Vanaf circa 8300 voor Chr., dat wil zeggen vanaf het begin van het Holoceen, steeg het zeewater, als gevolg van het afsmelten van het landijs. Hierdoor begon onder invloed van de door de daarmee gepaard gaande stijging van de grondwaterspiegel veen te vormen op het pleistocene zand. De vorming van dit ‘basisveen’ is, op basis van de tijd-diepte curven die zijn opgesteld voor het Noordoostpolder-gebied en voor Zuidelijk Flevoland, reeds rond 6500 v.Chr. in en rond het plangebied op gang gekomen.²³

Doordat de invloed van de zee steeds groter werd (met name door de stijgende zeespiegel), ontstond er een landschap waarin een stelsel van kreken voor de afwatering van het gebied zorgde. Direct langs deze kreken, die ook onder getijdeninvloed stonden, kwamen oeverwallen van klei tot ontwikkeling die bij verdere aangroei gedurende steeds langere perioden droog kwamen te liggen. Zo werden zij geschikt als (lente/zomer)verblijfplaats waar in principe sporen van menselijke bewoning of activiteiten kunnen worden aangetroffen uit de periode vanaf de Midden-Steentijd (Mesolithicum, 9.600 – 4.900 voor Chr.).²⁴

Op het huidige vasteland van Flevoland, met name in de omgeving van Swifterbant, maakten plaatselijke omstandigheden (hogere dekzandruggen en oeverwallen langs kreken en geulen) het gebied in deze periode bij uitstek interessant als bewoningsplek. De recente opgraving op een dekzandkopje bij de N23 is hiervan een goed voorbeeld. Voor het onderhavige plangebied geldt echter dat de omstandigheden veel dynamischer zijn geweest en het daarmee waarschijnlijk niet aantrekkelijk maakten als een plek voor langdurige bewoning of gebruik. Het plangebied is waarschijnlijk relatief snel vernat. De kans op het aantreffen van deze sporen die zo karakteristiek zijn voor Flevoland wordt daarom laag ingeschat

Kort na 5000 voor Chr. begonnen zich in de lagere delen van het huidige Markermeer- en IJsselmeergebied moerassen te ontwikkelen. Afgestorven planten kwamen op de waterbodem terecht. Omdat er geen zuurstof bij kon komen, bleven zij geconserveerd. Hierdoor hoopte dood plantmateriaal zich op de waterbodems op, waardoor (laag-)veen ontstond. Tegen 3000 voor Chr. raakten ook de hoger gelegen delen van het pleistocene dekzand met veen bedekt.

Vanaf 1200 voor Chr. tot rond het begin van onze jaartelling vormde zich het Flevomeer. De zee had inmiddels zijn grip op het huidige IJsselmeergebied verloren, omdat langs de westkust van Nederland zich een aaneengesloten strandwallengebied had gevormd. Toch bleef er sprake van ‘wateroverlast’, omdat het water dat via de IJssel vanuit het achterland werd aangevoerd ook niet meer, dan wel minder gemakkelijk, richting zee kon worden afgevoerd. Het gevolg hiervan was het ontstaan van een uitgestrekt meer: het Flevomeer.²⁵ De uitbreiding van het Flevomeer leidde tot de afbraak van een deel van het,

²³ Gotjé 1993; Makaske *et al.* 2002. De veenvorming bereikt rond 5500 v.Chr. het pleistocene deel van het landschap dat zich op ongeveer 10 meter beneden NAP bevindt.

²⁴ Kerkhoven/Schrijvers 2008.

²⁵ Pomponius Mela sprak in zijn 'De Chorographia' (*Liber Tertius*) over een Lacus Flevo, waarin een noordelijke tak van de Rijn (de Vecht?) uitmondde (Mela 43)

inmiddels uitgestrekte, veengebied. Op de bodem van dit meer werden zogenaamde Flevomeer-afzettingen gevormd, de jonge detritus-gyttja; in feite verspoeld veenlandschap.

De verdergaande vorming van het waddegebied en de gelijklopende afbraak van het veen leidden uiteindelijk tot een open verbinding tussen de Noordzee en wat in de Vroege Middeleeuwen het Almere wordt genoemd. Die verbinding groeide door: door stormvloed in de Late Middeleeuwen (met name in de 12^e en 13^e eeuw) groeide het water uit tot een heuse binnenzee: de Zuiderzee. In 1932 is de Afsluitdijk aangelegd en werden onder zoetwater omstandigheden de zogenaamde IJsselmeer Afzettingen gevormd.

3.2 Samenstelling van de ondergrond ter hoogte van het plangebied

Pleistoceen

Over vrijwel het gehele plangebied wordt de top van het Pleistocene pakket gevormd door dekzand (Formatie van Boxtel²⁶). Zeer plaatselijk is het dekzand afwezig en bestaat de top van het pleistocene pakket uit rivierafzettingen (Formatie van Kreftenheye).

Holoceen

De dikte van het pakket Holocene afzettingen kan uiteenlopen van zo'n 5 tot 15 meter, waarbij de grootste dikte wordt bereikt in de noordelijke helft van het plangebied (zie *kaart 3B*).

Basisveen Laag

Het Basisveen bestaat veelal uit riet-/zeggeveen, maar kan ook houtresten bevatten. De dikte van het Basisveen kan variëren van een aantal decimeters tot 2,5 meter, en de basis ligt binnen het Nieuwe Land tracé van west naar oost op een diepte tussen 14 en 10 m -NAP. De top van het veen kan tijdens de vorming van de getijde-afzettingen (Laagpakket van Wormer), Flevomeer Laag, de Almere Laag en zelfs de Zuiderzee Laag nog geërodeerd zijn.

Laagpakket van Wormer

De mariene afzettingen van het Laagpakket van Wormer - die dateren uit het midden Holoceen en onderdeel uitmaken van de getijde-bekken afzettingen van centraal Noord-Holland - komen voor in het zuidwestelijk deel van het IJsselmeer. De afzettingen van dit laagpakket worden in de oude literatuur ook wel 'Oude Getijde Afzettingen', of de Afzettingen van Calais genoemd.²⁷ In het tracédeel bestaan ze uit kleien met een wisselend gehalte aan humus en kalk en zeer fijn tot matig fijn zand. De zandige afzettingen zijn grotendeels gevormd in geul of wadplaat milieu, terwijl de kleien vooral ontstaan zijn in een wad- of kwelder milieu. De kleiige afzettingen verder van de geulen en krekken af (komafzettingen) zijn zwaar, vaak (hoger lutumgehalte) kalkloos, humeus en doorworteld.

Flevomeer Laag

De Flevomeer Laag bestaat uit (veen)detritus; los verspoelde veendeeltjes - met diametergrootte die meestal variërend tussen millimeters tot enkele centimeters - en vaak gemengd met wisselende hoeveelheden klei, silt en zand. Vivianiet, een zwavel-ijzer verbinding, komt regelmatig tussen het organische materiaal in de laag voor.

De Flevomeer-afzettingen zijn ondiepe meerbodem-afzettingen die door latere erosie slechts lokaal in het plangebied voorkomen. In de Noordoostpolder en Flevoland komen ze op grotere schaal voor.

Almere Laag

Deze afzettingen bestaan uit klei, gelaagd op verschillende gehalten in humus, detritus, kalk en ostracoden en op de aanwezigheid van uiterst fijne zandlaagjes. Op grond van de gelaagdheid worden de

²⁶ De Mulder *et al* 2003; Schokker 2007

²⁷ Ente *et al*, 1986; Westerhoff *et al*, 1987

Almere afzettingen onderverdeeld in verschillende sublagen.²⁸ Het onderste deel van de Almere Laag is doorgaans humeuzer dan de bovenste lagen. De detritus in de Almere Laag is in het algemeen fijner dan in de Flevomeer Laag. De afzettingen worden vooral gevonden in het centrale deel en zuidelijke deel van het plangebied, dicht bij de hoofdverbinding met de Waddenzee.

Zuiderzee Laag

De Zuiderzee Laag bestaat in het tracédeel overwegend uit kalkhoudende en matig fijne zanden. Lokaal kan ook grover materiaal (waaronder grind) binnen deze afzettingen voorkomen. Kenmerkend voor de laag is de mariene schelpenfauna. De Zuiderzee Laag vormt de zandige deklaag die voorkomt in het diepte-interval tussen 0 (nabij de West-friese Omringdijk) en 8 m -NAP. De dikte van de laag varieert tussen enkele decimeters tot meer dan 2 m.

IJsselmeer Laag

De IJsselmeer Laag bestaat overwegend uit slappe ongeconsolideerde kleien. Een (autochtone) mariene schelpenfauna ontbreekt. De IJsselmeer Laag is een meerbodemafzetting, die is ontstaan na de afsluiting van de Zuiderzee door de Afsluitdijk in 1932. De afzettingen komen lokaal voor, in met name de diepere delen van het IJsselmeer.

²⁸ Zie onder meer Ente *et al.* 1986

4 Archeologische inventarisatie

4.1 De Zuiderzee in de historische periode

In de Romeinse tijd werd het toenmalige merengebied als 'Flevo' aangeduid. Germanicus gebruikte deze waterwegen voor zijn invasie van Germania in 14 na Chr. Het gebied wordt vanaf de 8e eeuw in historische bronnen als 'Almere' aangeduid, wat 'groot meer' betekent. Gestage bodemdaling en stormvloeden (m.n. in 1170, 1173 en 1196) maakten van het merengebied één grote zee-inham: de Zuiderzee.²⁹ De Zuiderzee vervulde vanaf de Late Middeleeuwen een belangrijke verbindingsfunctie in de internationale, nationale en regionale handel en transport: ze verbond de aan de zee grenzende landstreken Holland en Friesland met elkaar en over het IJ, de Vecht, Amstel en het Spaarne konden het Utrechtse en Hollandse achterland bereikt worden. Dit was met name van belang voor de handel die in de Late Middeleeuwen tot grote bloei kwam tussen de zogenaamde Hanzesteden. Hoewel het vervoer over zee relatief onveilig was, was het verplaatsen van grote hoeveelheden goederen over water tot ver in de 19^e eeuw verre te verkiezen boven transport over land. Naast een kruispunt van wegen was de Zuiderzee ook belangrijk voor de visserij. De Zuiderzee zelf was een rijk visgebied en ook de Noordzee kon vanuit de Zuiderzee havens gemakkelijk worden bereikt.

De Zuiderzee kende echter ook ongemakken. Deze ongemakken bestonden met name uit de algemene ondiepte van het water (vooral in de riviermondingen van IJssel en Amstel) en de zandbanken in de zee zelf en in de doorgang van Noordzee naar Zuiderzee.³⁰ De zandbanken die in het kader van deze bureaustudie het meest van belang zijn, zijn het Enkhuizer Zand en de Houtrib. De naam 'Houtribdijk' is namelijk ontleend aan een smalle rug in de voormalige Zuiderzee. Een ribbe is als aardrijkskundige naam een smalle landrug.³¹ Op een door Louis Vlasbloem geïnspireerde kaart van Gerrit van Goedesberg uit ca. 1664 staat een 'Houdtrib' aangegeven, als een soort verlenging van het Enkhuizer Zand (Enchuyser Sandt, zie *afbeelding 2*). Deze benamingen zijn ook zichtbaar op een kaart van Gerard Hulst van Keulen uit 1780 (*afbeelding 3*).

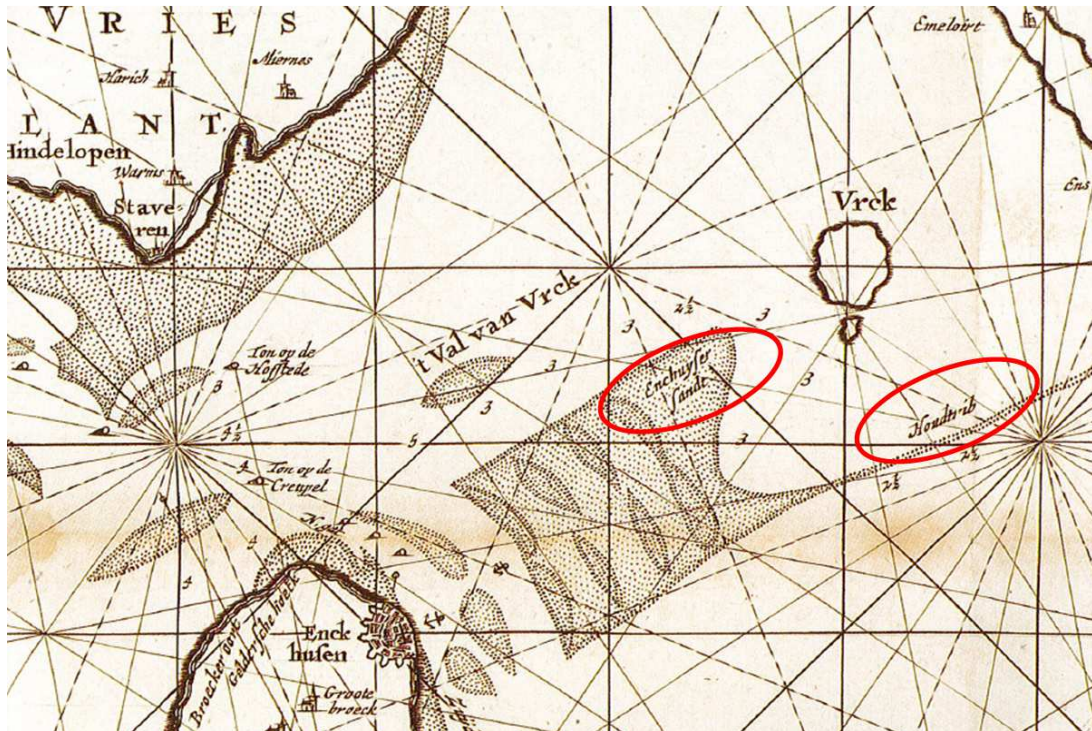
Naast het feit dat men hierdoor onderweg soms via omwegen moest navigeren, kon het soms ook flink spoken op de Zuiderzee waardoor menig schip op de Zuiderzee is vergaan. De scheepswrakken die in de loop der eeuwen op de bodem van de Zuiderzee zijn beland, zijn in het kader van de onderhavige bureaustudie vanuit archeologisch oogpunt voor het plangebied dan ook het meest van belang. Dat de aanwezigheid van scheepswrakken geen ondenkbeeldig risico is, blijkt wel uit het feit dat men sinds de drooglegging in Flevoland minstens al 450 scheepswrakken heeft gelokaliseerd, waarvan alleen al 53 in de gemeente Lelystad. Drie van deze wrakken binnen het gemeentelijk territorium bevinden zich onder de waterspiegel van het huidige Markermeer en IJsselmeer, de overige zijn tijdens of sinds de inpoldering op het land teruggevonden. Sinds vorig jaar kent Lelystad officieel een rijksmonument: een scheepswrak uit 1460 dat voor de kust van Flevoland onder water ligt (AMK-nr. 15.788). Dit wrak werd in 1999 tijdens het uitdiepen van de vaargeul Amsterdam-Lemmer (VAL) aangetroffen. Waarschijnlijk liggen er nog veel meer scheepswrakken zowel op het land als op de zeebodem.³²

²⁹ Walsmit 2009, 15.

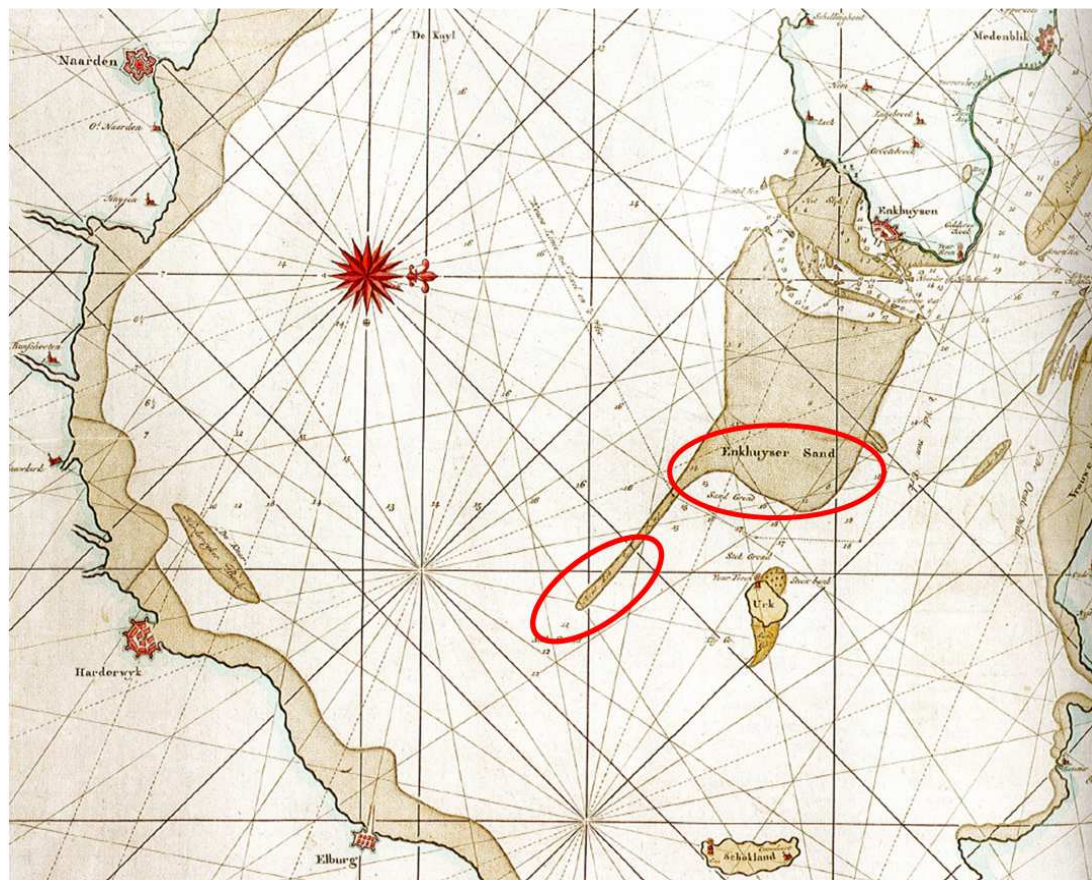
³⁰ Walsmit 2009, 74.

³¹ Gtb.inl.nl.

³² www.lelystad.nl.

Afbeelding 2: Uitsnede kaart Gerrit van Goedesberg ca. 1664. De aanduidingen 'Enchuyser Sandt' en 'Houdtrib' zijn met een rode cirkel aangegeven. Het westen is onder (Bron: Walsmit *et al.* 2009, 279).

Afbeelding 2: Uitsnede kaart Gerard Hulst van Keulen. De aanduidingen 'Enckhuysen Sandt' en 'Hout rib' zijn met een rode cirkel aangegeven. Het westen is boven (Bron: Walsmit *et al.* 2009, 313).

4.2 Geschiedenis van de Houtribdijk

De Houtribdijk is aangelegd tussen 1963 en 1976 en scheidt het IJsselmeer van het Markermeer. In 1667 maakte Hendric Stevin het eerste plan om de Zuiderzee af te dammen en in te polderen. Technisch was dit toen echter nog niet mogelijk. In de daaropvolgende eeuwen volgden diverse plannen maar om financiële of technische redenen gingen ze geen van allen door. In 1891 voltooide ir. Cornelis Lely een in opdracht van de Zuiderzeevereniging uitgevoerde studie, waarin hij pleitte voor de aanleg van een 32 kilometer lange afsluitdijk tussen Noord-Holland en Friesland. De dijk moest 3,5 meter boven de hoogst bekende stormvloed komen te liggen. Door de aanleg van de dijk zou een binnenmeer ontstaan van 350.000 ha. Lely stelde voor in het meer vijf polders aan te leggen met een oppervlakte van in totaal 228.000 ha. Daarnaast zou er een wateroppervlak van 122.000 ha overblijven. Met het afronden van de studie, was de realisatie van de dijk en de polders nog lang geen feit. Diverse voorstellen werden niet aangenomen. Toen Lely in 1918 voor de derde keer minister van Waterstaat werd, stelde hij als eis dat er nu wel een beslissing zou worden genomen. Tijdens zijn ambtsperiode waren er twee gebeurtenissen die de noodzaak en het nut van zijn plannen aantoonde. Bij een hevige storm in het voorjaar van 1916 braken de dijken door en kwamen grote delen van Noord-Holland, Utrecht, Gelderland, Overijssel en Friesland onder water te staan. Behalve voor de veiligheid van de omliggende gebieden, werd een jaar later ook duidelijk dat het voor de economie goed zou zijn om aan de slag te gaan. Honger en voedselrellen toonden aan dat Nederland zelf meer in zijn voedselbehoefte zou moeten voldoen. Een uitbreiding van het landbouwareaal was daarvoor nodig. Lely's voorstel werd in 1916 ingediend en twee jaar later zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Met de feitelijke aanleg van de afsluitende dijk werd in 1927 begonnen. Vijf jaar later werd de dijk gedicht en was de Zuiderzee definitief IJsselmeer geworden. Na de droogmaking van de Wieringermeer in 1930, was in, 1942 de 48.000 ha. grote Noordoost polder klaar. De uitvoering van de verdere plannen liep vertraging op door de oorlog en de wederopbouw. Pas in 1950 volgde de aanleg van de oostelijke Flevopolder, die in 1957 54.000 ha. nieuwe grond opleverde. In 1959 werd begonnen met de aanleg van Zuidelijk Flevoland (43.000 ha.). Deze polder viel droog in 1968.

De laatste polder van het Zuiderzeeproject was gepland ten oosten van Marken in het Markermeer. Dat deze polder de laatste in de rij werd, was overigens toeval. De volgorde van werken was niet geregeld, evenmin als er een wettelijke verplichting bestond om alle delen van het plan uit te voeren. Aanvankelijk was het de bedoeling de polder in het Markermeer aan te leggen na de voltooiing van de oostelijke Flevopolder. Al in 1941 was men begonnen met de aanleg van een dijk bij Marken. Door de oorlog werd het werk nog datzelfde jaar gestaakt. In 1956 werd opnieuw begonnen met de aanleg van de Oostvaardersdijk. Men besloot toen echter om eerst Zuidelijk Flevoland aan te gaan leggen. Wel werd van 1963 tot 1975 de dijk tussen Enkhuizen en Lelystad aangelegd. Het was de bedoeling om direct na de aanleg van Zuidelijk Flevoland in 1968 door te gaan met de Markerwaard. Twijfel daarover bestond aanvankelijk amper. Sterker nog, bij een in 1972 gehouden NIPO-enquete meende een kwart van de ondervraagden dat de Markerwaard al was aangelegd.

Toch kwam het er niet van. De toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat W. Drees jr. besloot in 1971 om financiële redenen de inpoldering te heroverwegen. De Raad van Waterstaat werd door Drees' opvolger Udink om advies gevraagd over de kwestie. De Raad moest duidelijk maken of er vanuit nationaal-planologisch oogpunt behoefte zou zijn aan de Markerwaard. Tijdens het opstellen van het advies werd door het kabinet-Den Uyl in 1974 een nieuw instrument voor de ruimtelijke ordening geïntroduceerd: de Planologische Kernbeslissing (PKB). Voor de Markerwaard werd een van de eerste PKB's opgezet. Het advies van de raad van de waterstaat werd hierin meegenomen. Toen de PKB klaar was, moest het kabinet Van Agt-Wiegel in 1980 beslissen wat er zou gaan gebeuren.

In de zomer van 1980 werd er een principebesluit genomen om de Markerwaard in te polderen. De Markerwaard zou een agrarische en recreatieve bestemming krijgen en ook voor het oplossen van de woningnood zou de polder waardevol kunnen zijn. Het bleef echter een discussiepunt. Nadat aanvankelijk vooral de waterstaatkundige en planologische noodzaak van de inpoldering ter discussie stonden, werd begin jaren tachtig vooral gepraat over de rentabiliteit van het project. Mede doordat

werd getwijfeld of het nog wel zo zinvol was om in tijden van overproductie een nieuw landbouwareaal te creëren, werd gevreesd dat de kosten de baten verre zouden overstijgen.

Vervolgens zijn er diverse functies en plannen voor de Markerwaard, waaronder de inpoldering van een kleiner gebied en de aanleg van een luchthaven en als alternatieve locatie voor grootschalige woningbouw.³³ In 2006 is besloten om de Markermeer niet in te polderen. Daarom maken Rijk, provincies en gemeenten nu nieuwe plannen voor het Markermeer en IJmeer. In 2008 is door het samenwerkingsverband TMIJ, het Ontwikkelingsperspectief en Actieplan afgerond. Dit is vervolgens verder uitgewerkt tot een Toekomstbeeld.

4.3 Bekende archeologische waarden

Voor de bekende (maritiem-)archeologische gegevens is het Archeologisch Informatiesysteem (Archis) geraadpleegd, dat alle geregistreerde archeologische monumenten, onderzoeken, waarnemingen en vondsten bevat. Binnen het plangebied bevindt zich een drietal Archis waarnemingen (waarnemingsnrs. 28.949, 46.902 en 46.903). Deze zullen hieronder verder worden besproken. Een overzicht is weergegeven onder *bijlage 2*.

Behalve het raadplegen van Archis is verder nog contact opgenomen met een aantal instanties om informatie op te vragen met betrekking tot eventuele scheepswrakken, vliegtuigwrakken of andere archeologische resten. Ten eerste is contact opgenomen met dhr. J. Opdebeeck, beleidsmedewerker maritiem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). De RCE houdt een database bij met gegevens die niet in Archis zijn geregistreerd. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om vliegtuigwrakken maar ook informatie afkomstig van sportduikers (“contacten”).³⁴

In aanvulling op de gegevens van de RCE/Archis zijn gegevens opgevraagd bij de Dienst der Hydrografie van de Koninklijke Marine,³⁵ en is contact opgenomen met Rijkswaterstaat Dienst IJsselmeer. Deze Dienst is verantwoordelijk voor het bijhouden van alle meldingen van gezonken schepen in het IJsselmeer. In principe zullen hier geen nieuwe scheepswrakken meer aan worden toegevoegd; tegenwoordig dienen gezonken schepen namelijk conform de Wrakkenwet onmiddellijk te worden gelicht en opgeruimd.³⁶ Van Rijkswaterstaat is een overzicht gekregen van ‘contacten’ binnen en nabij het plangebied, deze zullen hieronder verder worden besproken. Een overzicht is weergegeven onder *bijlage 3*.

Vestigia dankt al deze personen en instanties voor de geleverde bijdrage aan dit onderzoek. Alle gegevens van deze instanties zijn opgenomen in een overzichtskaart (*kaart 2A*).

Alle meldingen van scheepswrakken en andere archeologische en/of subrecente objecten zijn vervolgens weergegeven op de detailkaarten voor de omgeving van Enkhuizen (*kaart 2B*), het pilotgebied Moeras Markermeer (*kaart 2C*) en de omgeving van de Houtribsluizen (*kaart 2D*). Buiten de waarnemingen/contacten die op de detailkaarten staan, bevinden zich dus geen overige meldingen binnen het plangebied. Het feit dat deze meldingen zijn geclusterd binnen deze deelgebieden is echter misleidend. Het feit dat er binnen de rest van het plangebied (of zelfs binnen het gebied op de detailkaarten) geen andere meldingen bekend zijn, wil nog niet zeggen daar geen wrakken of andere objecten aanwezig zijn. De concentratie meldingen rond Enkhuizen en de Houtribsluizen kan voornamelijk worden verklaard vanuit het feit dat hier vanwege de huidige vaarroutes meer gebruik wordt gemaakt van het water en er eerder melding zal worden gemaakt van objecten die men gericht of bij toeval heeft aangetroffen. De grote concentratie meldingen in het gebied ‘Pilot moeras Markermeer’ zijn afkomstig van het maritiem-

³³ www.markerwaardpolder.nl.

³⁴ Schriftelijke informatie RCE (dhr. J. Opdebeeck), 15 januari 2013.

³⁵ Brief Dienst der Hydrografie (A. Biharie-Chandi), d.d. 21 december 2012.

³⁶ Schriftelijke informatie Rijkswaterstaat Dienst IJsselmeer (dhr. A. Grul), 23 januari 2013.

archeologisch inventariserend veldonderzoek (opwaterfase) waterbodems dat in 2011 is uitgevoerd in het kader van een natuurontwikkelingsproject (onderzoeksmeldingsnr. 47.099). Enkele van de contacten die hierbij zijn aangetroffen bevinden zich binnen het huidige plangebied, waarover later meer (zie *paragraaf 4.4.3*). Niet binnen het huidige plangebied (en daarom verder ook niet besproken in het kader van dit bureauonderzoek) is een wolk aan meldingen gelegen tussen Enkhuizen en het pilotgebied moeras Markermeer. Deze contacten zijn afkomstig van een geofysisch onderzoek in 2012 in het kader van het proefproject Natuurlijker Markermeer-IJmeer, waarbij een kunstrijf zal worden geplaatst ten zuiden van een strekdam bij de Houtribdijk (onderzoeksmeldingsnr. 50.108).

Tenslotte kan worden vermeld dat het huidige plangebied zich grotendeels binnen de onderzoeksgrenzen bevindt van een bureauonderzoek uit 2011 (onderzoeksmeldingsnr. 45.740).

Omgeving Enkhuizen

In het uiterste noorden van het plangebied bij Enkhuizen zijn (binnen het plangebied) in Archis twee waarnemingen geregistreerd, waarnemingsnrs. 46.902 en 46.903 (*kaart 2B*). Deze meldingen stammen uit 1967 tijdens grondverbetering van de Markerwaarddijk; men kan er vanuit gaan dat deze objecten niet meer aanwezig zijn. Waarnemingsnr. 46.902 vermeldt de vondst van een schip met Duitse stortsteen (basalt), ca. 20 ton, met scherven uit de 18^e eeuw. Waarnemingsnr. 46.903 betreft de vondst van 'ijzerwerk'. Iets ten noorden van de Houtribdijk staat nog een vondst in 1951 geregistreerd van aardewerk uit de Late Middeleeuwen (waarnemingsnr. 37.747); iets ten zuiden van de Houtribdijk staat waarnemingsnr. 50.562 geregistreerd. Deze waarneming stamt uit 2004 en betreft vondsten gedaan tijdens het baggeren van o.a. een oliedrum, een stuk aluminium en een stuk staaldraad (20^e eeuws), en hout (ongedateerd). In de database van de RCE staan nabij deze waarnemingsnrs. ook 'contacten' aangegeven, zonder verdere informatie. Wij gaan er hierbij vanuit dat het hier gaat om de betreffende waarnemingen, ook al komen de coördinaten niet geheel overeen. De aanwezigheid van de haven van Enkhuizen, in combinatie met de zandbanken van het Enkhuizer Zand, betekent dat hier in zijn algemeenheid een grotere kans bestaat op het aantreffen van scheepswrakken.

Pilot moeras Markermeer

Ongeveer in het centrum van het plangebied ligt het reeds besproken pilotgebied moeras Markermeer waar een maritiem-archeologisch inventariserend veldonderzoek (opwaterfase) waterbodems is uitgevoerd in 2011 (*kaart 2C*). Dit heeft een wolk aan 'contacten' opgeleverd, die vervolgens voor zover mogelijk zijn geïnterpreteerd. Een overzicht van deze contacten is weergegeven in *bijlage 3*. Op basis van de voor dit bureauonderzoek aangehouden grens van het plangebied valt in ieder geval een aantal contacten binnen het huidige plangebied, die exemplarisch zijn voor het soort contacten dat men kan aantreffen: de nrs. 8993 ('langwerpig contact, onbekend'), 8994 ('bodemverstoring natuurlijk'), 8997 ('klein contact, onbekend'), 8999 ('klein contact, onbekend'), 9001 ('klein contact, onbekend'), 9011 ('geïsoleerd contact, onbekend'), 9012 ('geïsoleerd contact, onbekend'), en 9046 ('ringvormig contact, autoband'). De kans op het aantreffen van scheepswrakken wordt hier laag ingeschat, dit vanwege het feit dat het gebied buiten de historische vaarroutes lag in verband met het Enkhuizer Zand. Het is echter ook niet onaannemelijk dat hier een schip op deze zandbanken kan zijn vastgelopen.

Omgeving Houtribsluizen

In de omgeving van de Houtribsluizen zijn verschillende soorten meldingen bekend, maar binnen het plangebied is alleen een Archis waarneming geregistreerd en een contact afkomstig van een sonaronderzoek van Rijkswaterstaat (*kaart 2D*). De concentratie aan verschillende meldingen hier is verklaarbaar gezien de aanleg van en het drukke gebruik van de vaarroute bij de Houtribsluizen. Dit gedeelte lag vroeger op de doorgaande vaarroute van Amsterdam naar Urk.

Binnen het plangebied is de Archis waarneming 28.949 geregistreerd. Het betreft de vondst in 1965 van een bijl gemaakt van gewei (Mesolithicum-IJzertijd). Dit object bevindt zich uiteraard niet meer binnen

het plangebied. Daarnaast is nog een aantal sonarcontacten geregistreerd voor de ingang van het sluisencomplex, waarvan er één binnen de begrenzing valt van het plangebied (8.996). Het betrof hier een dubbele fuik. Daarnaast zijn nog 24 andere contacten waargenomen (zie *bijlage 3*).

Verder is in de omgeving buiten het plangebied nog een aantal meldingen van vliegtuigwrakken of -onderdelen bekend: nr. 68 heeft betrekking op een ongeïdentificeerd vliegtuigwrak; nr. 113 op het wrak van een Lockheed Lightning P-38; nr. 130 op een vliegtuigmotor met propeller en 131 op een vliegtuigmotor. Deze wrakken zijn waarschijnlijk reeds opgeruimd. Ook hier geldt dat zich mogelijk nog andere vliegtuigwrakken of -onderdelen binnen het plangebied kunnen bevinden.

Concluderend kan worden gesteld dat de bekende archeologische waarden en andere bekende meldingen van archeologische en/of subrecente objecten eerder een afspiegeling zijn van de gebruiks- en onderzoeksgeschiedenis, dan van de feitelijke kans op het aantreffen van deze waarden/objecten. In principe kan langs het gehele plangebied een toevalsvondst worden gedaan van een scheepswrak of een ander archeologische en/of subrecente object.

4.4 Gespecificeerde archeologische verwachting

In de landelijke database Archis zijn binnen het plangebied een drietal waarnemingen van scheepswrakken of andere archeologische en/of subrecente objecten geregistreerd. Deze objecten bevinden zich niet meer binnen het plangebied. Er zijn daarnaast binnen het plangebied diverse 'contacten' bekend van voornamelijk onbekende objecten.

De kans op het aantreffen van sporen uit de periode Laat-Paleolithicum tot aan de Late Middeleeuwen wordt als laag ingeschat. De landschappelijke situatie in deze periode betekende dat het plangebied waarschijnlijk niet aantrekkelijk is geweest voor langdurige bewoning door bijvoorbeeld de Swifterbantcultuur in het Mesolithicum. De voor het plangebied meest relevante archeologische sporen zijn mogelijke scheepswrakken uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Voor het plangebied wordt de kans op het aantreffen van dergelijke resten in zijn algemeenheid als laag ingeschat, met een verhoogde verwachting in het noorden van het plangebied (het gebied rondom de haven van Enkhuizen) en het zuiden van het plangebied (historische vaarroute Amsterdam-Urk). Er bestaat dus altijd de kans op een toevalsvondst. Het gaat hierbij met name om de reeds genoemde mogelijke scheepswrakken, maar ook eventueel vliegtuigwrakken of -onderdelen. Tevens bestaat de kans op het aantreffen van losse vondsten (d.w.z. zonder context) zoals scheepsafval of ander gedumpt of verloren materiaal.

4.5 Conclusie en advies

Op basis van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen als volgt worden beantwoord:

1. Welke bekende (maritiem)archeologische waarden bevinden zich in het plangebied?

Binnen het plangebied zijn geen vastgestelde (maritiem)archeologische waarden meer aanwezig.

2. Wat is de (maritiem)archeologische verwachting binnen het plangebied?

In principe geldt voor de waterbodem binnen het gehele plangebied een lage archeologische verwachting, met een verhoogde verwachting in het noorden van het plangebied (het gebied rondom de haven van Enkhuizen) en het zuiden van het plangebied (historische vaarroute Amsterdam-Urk). Er bestaat dus altijd de kans op een toevalsvondst. Het gaat hierbij met name om mogelijke scheepswrakken. Tevens bestaat de kans op het aantreffen van losse vondsten (d.w.z. zonder context) zoals scheepsafval of ander gedumpt of verloren materiaal.

3. In hoeverre worden bekende en verwachte archeologische waarden binnen het plangebied bedreigd door de geplande ingrepen?

Binnen het plangebied kunnen zich mogelijk scheepswrakken of andere archeologische objecten bevinden die door eventuele bodemingrepen worden bedreigd. De kans hierop wordt echter ingeschat als laag.

4. Welke vervolgstappen zijn noodzakelijk in het kader van de Archeologische Monumentenzorg? Om voorafgaand aan de werkzaamheden het risico op het aantreffen van scheepswrakken e.d. in kaart te brengen wordt aanbevolen, in ieder geval voor de zones met een verhoogde verwachting, een inventariserend veldonderzoek (opwaterfase) door middel van sonar/multi beam uit te voeren om eventuele objecten op te sporen.

De uitvoerder van de baggerwerkzaamheden is ten alle tijden verplicht om indien tijdens de uitvoering een archeologisch object wordt aangetroffen, zo spoedig mogelijk spoedig mogelijk contact op te nemen met Rijkswaterstaat en diens adviseur, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Monumentenwet 1988; Wamz 2007, artikel 53, 56-8). Om mogelijke vertraging tot een minimum te beperken is het wenselijk voorafgaande aan de uitvoering van de werkzaamheden binnen de projectorganisatie afspraken te maken over de wijze waarop gereageerd wordt indien een dergelijke toevalsvondst wordt aangetroffen.³⁷ Tevens kan een budget worden gereserveerd voor eventuele vervolgmaatregelen.³⁸

Met het oog op de kosten, de praktische uitvoerbaarheid, effectiviteit en de te verwachten resultaten wordt geadviseerd om een dergelijk onderzoek alleen te overwegen bij ingrepen groter dan 10.000 m² en dieper dan 50 cm.

In geval van kleinschalige ingrepen in de waterbodem adviseert *Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie* geen nader archeologisch onderzoek en ziet geen bezwaar in de voortgang van de plannen. Gezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een 'toevalsvondst' wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van dit grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij Rijkswaterstaat en diens adviseur, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Monumentenwet 1988; Wamz 2007, artikel 53, 56-8).

³⁷ Zie pagina 9 en de toelichting pagina 32 van het convenant tussen RWS en de toenmalige RACM/RCE (RWS/RACM 2007).

³⁸ Zie in dit verband de 1% regel voor archeologie binnen het totale projectbudget, zoals vastgelegd in art. 3.3 van het convenant tussen RWS en de toenmalige RACM/RCE (RWS/RACM 2007).

5 Cultuurhistorische inventarisatie

5.1 Cultuurhistorische waarden

Bij het inventariseren van alle erfgoed is het van belang onderscheid te maken tussen waardevolle en waardeverloste objecten/structuren. Waardeverloste objecten zijn cultuurhistorische waarden met een beschermd (monumentale) status. Waardevolle objecten zijn cultuurhistorische waarden die bijzonder of kansrijk worden geacht en als dusdanig zijn benoemd, maar die (nog) geen beschermd status genieten.³⁹

In het plangebied bevinden zich geen cultuurhistorische waardeverloste waarden: geen nationale landschappen, geen wederopbouwgebieden van nationaal belang, geen beschermd gezichten, geen rijksmonumenten, geen provinciale monumenten (Noord-Holland/Flevoland), geen provinciale aardkundige waarden, geen gemeentelijke monumenten Lelystad en geen gemeentelijke monumenten Enkhuizen.⁴⁰

Verder bevinden zich in het plangebied geen provinciaal cultuurhistorische waarden van Noord-Holland en Flevoland. Geen waarden van de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC) van de provincie Noord-Holland. Deze kaart geeft informatie over landschapstypen, aardkundige waarden, cultuurhistorische objecten, archeologische verwachtingen en structuurdragers als molens, militaire structuren en historische dijken. De kaart is een geografische uitwerking van de Leidraad landschap en Cultuurhistorie en een herziening van de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW). Geen provinciaal cultuurhistorische waarden van Flevoland. De landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten en basiskwaliteiten van de provincie Flevoland zijn opgenomen in het Omgevingsplan van de provincie (*figuren 17 en 18*). Verder bevinden zich geen MIP-objecten, geen elementen uit CultGIS en geen objecten uit de wederopbouwdatabank in het plangebied.

Het plangebied grenst aan de Westfriese Omringdijk, provinciaal monument van de provincie Noord-Holland en de Oostvaardersdijk/IJsselmeerdijk, een van landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten van de provincie Flevoland. Er ligt één potentieel gemeentelijk monument van de gemeente Lelystad in het plangebied, te weten de Houtribsluizen. De gemeente is voornemens dit complex als gemeentelijk monument aan te wijzen, echter worden eerst de financiële en ruimtelijke consequenties van een gemeentelijk monumentenlijst in kaart gebracht (zie *paragraaf 2.4*). De Houtribsluizen, ontworpen door P. Verhave, zijn in 1975 in gebruik genomen en bestaan uit twee schutsluizen en een spuisluis. De sluizen zijn van cultuurhistorisch belang omdat het samen met de Markerwaarddijk de enige fysieke uitdrukking vormt van het oorspronkelijke idee ook de Markerwaard in te polderen. Architectuurhistorisch zijn de Houtribsluizen van belang vanwege de sterke ritmiek en plastische beeldvorming van de hijstorens. De ensemble waarde en stedenbouwkundige betekenis van het complex wordt bepaald doordat de sluizen de entree van Lelystad markeren van uit Enkhuizen. Dit effect wordt versterkt door de 140 meter hoge straalzender die naast het complex staat.⁴¹

De Houtribdijk vormt een verbinding tussen het oude zeeleilandschap (Noord-Holland) en het droogmakerijenlandschap (Flevoland). De dijk zelf is aangelegd in het kader van droogmakerijen, ten behoeve van het inpolderen van de Markerwaard en ligt in het 'landschapstype' groter wateren. Landschappelijke kenmerken van de grote wateren zijn de verre horizon, openheid, donkerte, rust en ruimte. Ook culturele aspecten dragen bij aan de identiteit, zoals de inpolderinghistorie, de visserij en de dijken. De bijbehorende (landelijke) kernkwaliteiten zijn:

³⁹ Dit onderscheid sluit aan bij het 'Ambitie- en beleidsspoor' zoals geformuleerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁴⁰ Monumentenlijst gemeente Enkhuizen d.d. 31-01-2007.

⁴¹ Van Meijel/Opmeer 2007.

- natuurlijke structuurdragers;
- openheid IJsselmeer, Markermeer en IJmeer;
- karakteristieke Zuiderzeekust.

5.2 Conclusie en advies

De Houtribdijk is als object niet opgenomen als cultuurhistorische waarde in de bekende landelijke, provinciale en gemeentelijke cultuurhistorische inventarisaties. De Houtribsluizen zijn cultuurhistorisch waardevol en als potentieel gemeentelijk monument van de gemeente Lelystad benoemd. Bij aanpassing aan de Houtribsluizen wordt geadviseerd contact op te nemen met de gemeente Lelystad, aangezien de gemeente voornemens is het complex als (gemeentelijk) monument aan te wijzen. Het landschap van de Houtribdijk wordt gekenmerkt door een grote openheid en het vrijwel ontbreken van bebouwing en beplanting op de dijk, waardoor de strakke belijning en de functionele inrichting ervan worden benadrukt. De zichtrelatie met het IJsselmeer/Markermeer is dominant aanwezig. Bij ingrepen aan de dijk wordt geadviseerd de bovengenoemde waarden te respecteren.

Literatuur

- ENTE, P.J./J. KONING/R. KOOPSTRA, 1986: *De bodem van oostelijk Flevoland*, Lelystad (Flevobericht 258).
- GEEL, B. VAN/S.J.P. BOHNCKE/H. DEE, 1980/1981: A palaeoecological study of an upper late glacial and holocene sequence from “de borchert”, The Netherlands, *Review of Palaeobotany and Palynology* 31, 367-392.
- GEMEENTE ENKHUIZEN, 2010: *Erfgoedverordening 2010 gemeente Enkhuizen*.
- GEMEENTE ENKHUIZEN, 2011: *Basisnota Beleid*.
- GEMEENTE ENKHUIZEN, 2011: *Beleidsnota cultuur 2011-2014*.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2005: *Structuurplan Lelystad 2015*.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2008: *Archeologische Monumentenzorg in Lelystad*.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2010: *Erfgoedverordening 2010 gemeente Lelystad*.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2009: *Cultuurnota 2009 – 2012 Gemeente Lelystad*.
- GOTJÉ, W., 1993: *De Holocene laagveenontwikkeling in de randzone van de Nederlandse Kustvlakte (Noordoostpolder)*, Amsterdam.
- HESSING, W.A.M./M.M.M. ALKEMADE 2007: *Beleidsnota Archeologische Monumentenzorg in de gemeente Lelystad*, Amersfoort (Vestigia rapport V379).
- HOEK, W. Z., 2001: Vegetation response to the ~14.7 and ~11.5 ka cal. BP climate transitions: is vegetation lagging climate?, *Global and Planetary Change* 30 (1-2), 103-115.
- HOEK, W. Z., 2008: The Last Glacial-Interglacial transition, *Episodes* 31(2), 226-229.
- KERKHOVEN, A.A./R. SCHRIJVERS, 2008: *Archeologische risicoanalyse inrichtingsschets Oostvaarderswold, Een aanvullend archeologisch bureauonderzoek in het kader van de plan-mer procedure*, Amersfoort (Vestigia-rapport V575).
- LOUWE KOIJMANS, L.P./P.W. VAN DEN BROEKE/H. FOKKENS/A. VAN GIJN, 2005: *Nederland in de prehistorie*, Amsterdam.
- MAKASKE, B./D.G. VAN SMEERDIJK/J.R. MULDER/T.SPEK, 2002: *De stijging van de waterspiegel nabij Almere in de periode 5300-2300 v.Chr.*, Wageningen (Alterra-rapport 478).
- MEIJEL, L. VAN/P. OPMEER, 2007: *Cultuurhistorie in Lelystad*.
- MINISTERIE VAN INFRASTRUCTUUR EN MILIEU, 2009: *Nationaal Waterplan 2009-2015*.
- MINISTERIE VAN INFRASTRUCTUUR EN MILIEU, 2012: *Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte Nederland concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig*.
- MINISTERIE VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP 2011: *Visie Erfgoed en Ruimte Kiezen voor Karakter*.
- MOLENAAR, S./R. VAN BERKEL 2009: *Archeologische beleidsnota Gemeente Enhuizen*, Weesp (RAAP rapport 1591).
- POMPONIUS MELA, *De Chorographia, Liber III*.
- PROVINCIE FLEVOLAND 2006: *Omgevingsplan Flevoland 2006*.
- PROVINCIE FLEVOLAND 2010: *Provinciaal Meerjarenprogramma Flevoland Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) 2007 – 2013 Herziene Versie Augustus 2010*.
- PROVINCIE FLEVOLAND 2012: *Cultuur op koers in Flevoland Cultuurnota provincie Flevoland 2013-2016*.
- PROVINCIE NOORD-HOLLAND 2010: *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit*.
- PROVINCIE NOORD-HOLLAND 2011: *Structuurvisie Noord-Holland 2040 Kwaliteit door veelzijdigheid. Vastgesteld door PS – 21 juni 2010 Inclusief 1e herziening, vastgesteld door PS – 23 mei 2011*.
- RASMUSSEN, S.O./K.K. ANDERSEN/A.M. SVENSSON/J.P. STEFFENSEN/B.M. VINTHER/H.B. CLAUSEN/M.-L. SIGGAARD-ANDERSEN/S.J. JOHNSEN/L.B. LARSEN/D. DAHL-JENSEN/M. BIGLER/R. RÖTHLISBERGER/H. FISCHER/K. GOTO-AZUMA/M.E. HANSSON/U. RUTH, 2006: A new Greenland ice core chronology for the last glacial termination, *Journal of Geophysical Research* 111, D06102.
- RIJKSDIENST VOOR HET CULTUREEL ERFGOED 2007: *De Afsluitdijk. Brochure Cultuurhistorie 9*.
- RIJKSWATERSTAAT/RIJKSDIENST VOOR ARCHEOLOGIE, CULTUURLANDSCHAP EN MONUMENTEN 2007: *Convenant RWS en RACM. Samenwerkingsovereenkomst tussen Rijkswaterstaat en de Rijksdienst voor Archeologie,*

Cultuurlandschap en Monumenten betreffende archeologisch onderzoek en vondsten bij uitvoering van werken.

SAMENWERKINGSVERBAND TOEKOMSTAGENDA MARKERMEER – IJMEER 2009: *Toekomstbeeld Markermeer – IJmeer. Natuurlijk ontwikkelen.*

SCHOKKER, J./H.J.T. WEERTS/W.E. WESTERHOFF/H.J.A. BERENDSEN/C. DEN OTTER, 2007: Introduction of the Bortel Formation and implications for the Quaternary lithostratigraphy of the Netherlands, *Netherlands Journal of Geosciences – Geologie en Mijnbouw*, 86-3, 197-210.

VOS, P.C./E.K. MIETES/S. DE VRIES/S. VAN GESSEL/M. VAN DER RIJST, 2005: *Geoarcheologisch vooronderzoek toekomstige gastransportleiding A-653 (Ijsselmeertracé tussen Workum en Medemblik)*, Utrecht (TNO-rapport NITG 05-086-B).

WALSMIT, E./H. KLOOSTERBOER/N. PERSSON/R. OSTERMANN, 2009: *Spiegel van de Zuiderzee. Geschiedenis en cartografie van de Zuiderzee en het Hollands Waddengebied*, Houten.

WESTERHOFF, W.E./E.F.J. DE MULDER/W. DE GANS, 1987: *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000 Blad Alkmaar West (19W) en Blad Alkmaar Oost (19O)*, Haarlem (Rijks Geologische Dienst).

WESTERHOFF, W.E./T.E. WONG/E.F.J. DE MULDER, 2003: Opbouw van de ondergrond – Opbouw van het Neogeen en Kwartair, in: E.F.J. de Mulder/M.C. Geluk/I.L. Ritsema/W.E. Westerhoff/T.E. Wong (red.), *De ondergrond van Nederland*, Houten.

Digitale bronnen

- Actueel Hoogtebestand Nederland: www.ahn.nl.
- Archeologisch Informatiesysteem (Archis): <http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>.
- De Geïntegreerde Taal-Bank (Instituut voor Nederlandse Lexicologie): Gtb.inl.nl.
- Gemeente Enkhuizen: www.enkhuizen.nl.
- Gemeente Lelystad: www.lelystad.nl.
- Kunstwacht Lelystad: www.kunstwacht.nl.
- Markermeer – IJmeer: www.markermeerijmeer.nl.
- Monumentenregister (RCE): monumentenregister.cultureelerfgoed.nl.
- Provincie Flevoland: www.flevoland.nl
- Provincie Noord-Holland: www.noord-holland.nl.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE): cultureelerfgoed.nl.
- Rijkswaterstaat: www.rijkswaterstaat.nl.
- Steunpunt archeologie en monumenten Flevoland: www.samflevoland.nl.
- Vereniging Vrienden van de Markerwaard (VVM): www.markerwaardpolder.nl.
- WatWasWaar: www.watwaswaar.nl.

Kaarten en bijlagen

Kaart 1:	Locatie plangebied
Kaart 2A:	Archeologische inventarisatie
Kaart 2B:	Archeologische inventarisatie detailkaart Enkhuizen
Kaart 2C:	Archeologische inventarisatie detailkaart Pilot Moeras Markermeer
Kaart 2D:	Archeologische inventarisatie detailkaart Houtribsluizen
Kaart 3:	Geologie/Morfologie
Bijlage 1:	Overzicht van archeologische en geologische perioden
Bijlage 2:	Archis meldingen
Bijlage 3:	Contacten RWS
Bijlage 4:	Redengevende omschrijving Houtribsluizen

KAART 1 - LOCATIE

Bronnen: Esri/Nederland, Esri, Kadaster, CBS en Rijkswaterstaat

LEGENDA

- Houtribdijk
- Plangebied

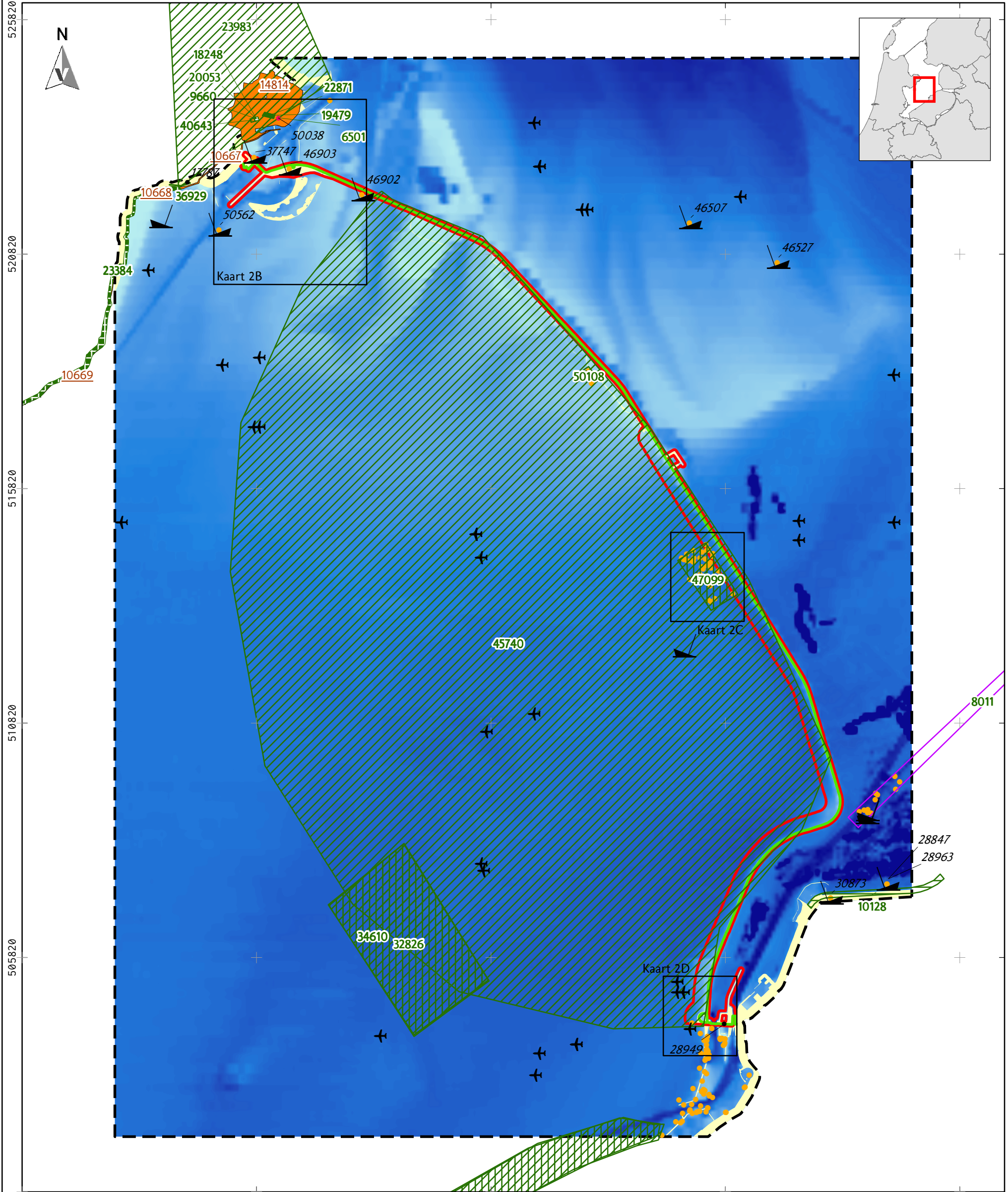
Project: V12-2543: BO Houtibdijk
Rapport: Vxxx, versie X
Datum: Januari 2013
Bron: RHDHV

Tekenaar: BB
Schaal: 1: 80.000 / A3

0 500 m

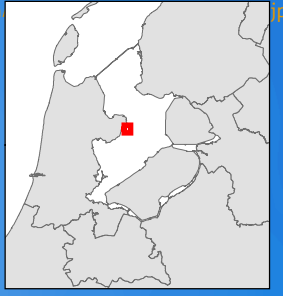
KAART 2A - ARCHEOLOGISCHE INVENTARISATIE

<p>143023</p> <p>LEGENDA</p> <p> Houtribdijk</p> <p> Plangebied</p> <p> Uitsnede</p> <p> Land</p> <p> Water</p> <p> Diep: 17,6396 m</p> <p> Ondiep: 0,254799 m</p> <p> Detailkaarten</p>	<p> Archeologisch: opgraving of proefputten/proefsleuven</p> <p> Archeologisch: begeleiding</p> <p> Archeologisch: booronderzoek</p> <p> Archeologisch: bureauonderzoek</p> <p> Archeologisch: geofysisch onderzoek</p> <p> Archeologisch: onderwaterarcheologie</p> <p> Niet archeologisch (baggerwerk, boring, graafwerk, kartering, metaaldetector of onbepaald)</p>	<p> Terrein van hoge archeologische waarde</p> <p> Waarneming</p> <p> Waarneming binnen AMK-terrein</p> <p> Scheepswrak (met archisnummer)</p> <p> Scheepswrak (zonder archisnummer)</p> <p> Vliegtuigwrak</p> <p> Contact</p>	<p>Project: V12-2543: BO Houtribdijk</p> <p>Rapport: V1072, concept 1.0</p> <p>Datum: Januari 2013</p> <p>Bron: Dienst der hydrografie, Koninklijke Marine/RCE/Rijkswaterstaat/Archis (aug2012)</p> <p>Tekenaar: BB</p> <p>Schaal: 1: 80.000 / A3</p>
---	---	--	---

KAART 2B - ARCHEOLOGISCHE INVENTARISATIE, DETAILKAART ENKHUIZEN

<http://www.rwgeoweb.nl/geoweb/externedocumenten>

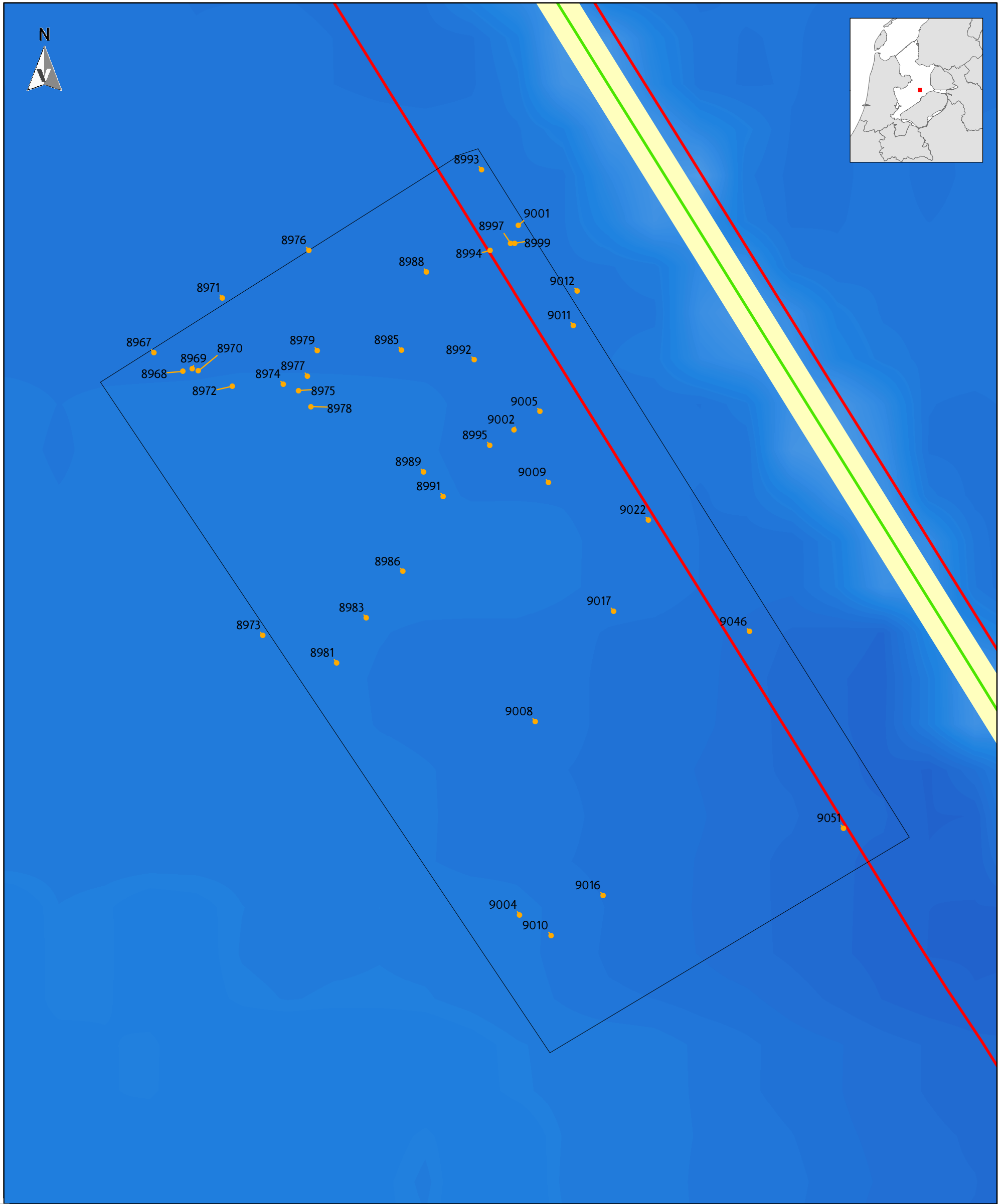
LEGENDA

Houtribdijk	Archeologisch: opgraving of proefputten/proefsleuven	Terrein van hoge archeologische waarde	Project: V12-2543: BO Houtibdijk
Plangebied	Archeologisch: begeleiding	Waarneming	Rapport: V1072, concept 1.0
Uitsnede	Archeologisch: booronderzoek	Waarneming binnen AMK-terrein	Datum: Januari 2013
Land	Archeologisch: bureauonderzoek	Scheepswrak (met archisnummer)	Bron: Dienst der hydrografie, Koninklijke Marine/RCE/ Rijkswaterstaat/Archis (aug2012)
Water	Archeologisch: geofysisch onderzoek	Scheepswrak (zonder archisnummer)	Tekenaar: BB
Diep: 17,6396 m	Archeologisch: onderwaterarcheologie	Vliegtuigwrak	Schaal: 1: 12.500 / A3
Ondiep: 0,254799 m	Niet archeologisch (baggerwerk, boring, graafwerk, kartering, metaaldetector of onbepaald)	Contact zonder informatie (gekoppeld aan archisnummer)	
		Contact	

0 400 m

VESTIGIA
Archeologie & Cultuurhistorie

KAART 2C - ARCHEOLOGISCHE INVENTARISATIE, DETAILKAART PILOT MOERAS MARKERMEER (OMG 47099)

156855

LEGENDA

- Houtribdijk
- Plangebied
- Land
- Water
- Diep: 17,6396 m
- Ondiep: 0,254799 m
- Contact (met nummer)
- Onderzoeksmelding (47099)

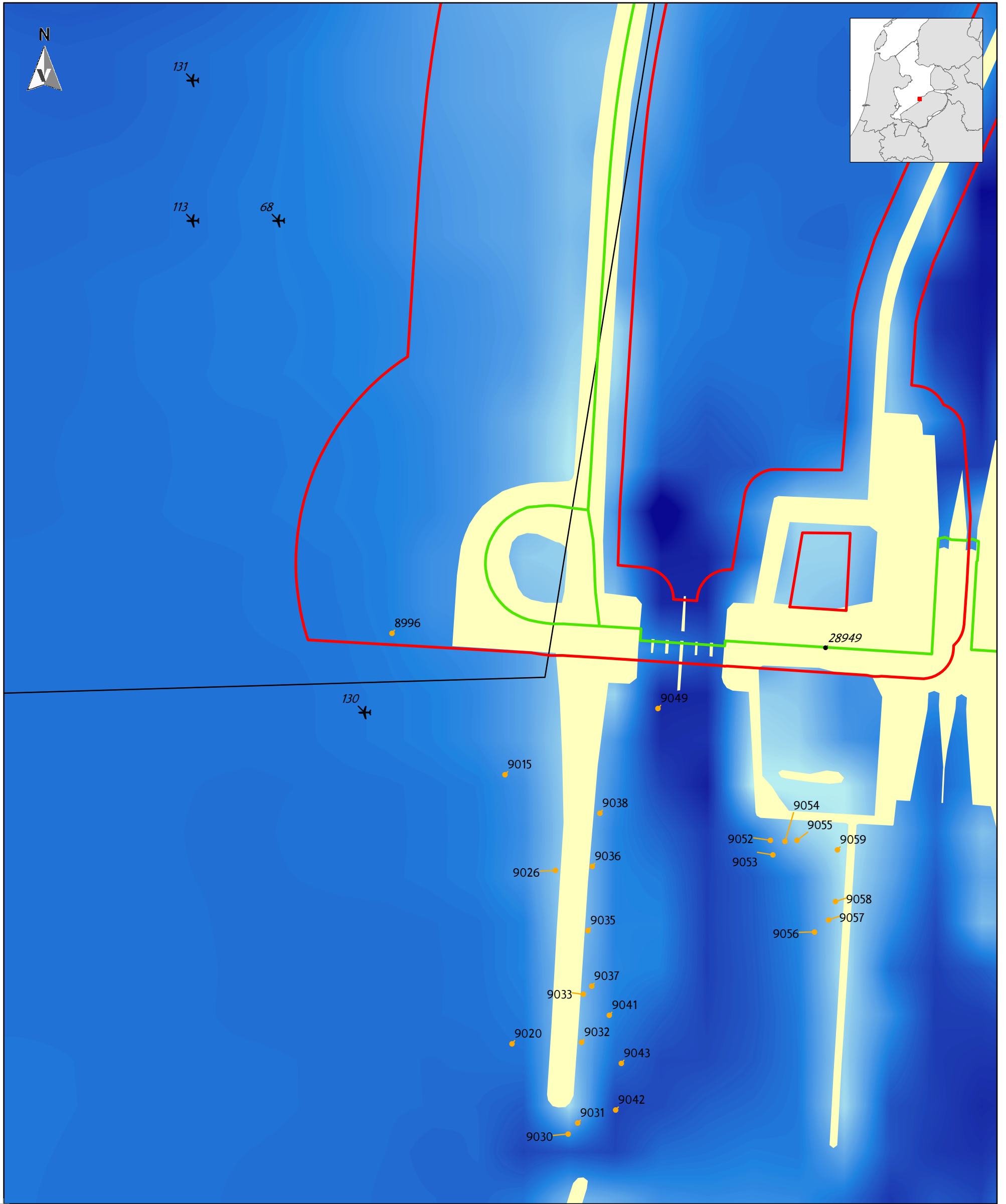
Project: V12-2543: BO Houtribdijk
 Rapport: V1072, concept 1.0
 Datum: Januari 2013
 Bron: Dienst der hydrografie,
 Koninklijke Marine/RCE/
 Rijkswaterstaat/Archis (aug2012)

Tekenaar: BB
 Schaal: 1: 6.000 / A3

0 100 m

VESTIGIA
 Archeologie & Cultuurhistorie

KAART 2D - ARCHEOLOGISCHE INVENTARISATIE, DETAILKAART HOUTRIBSLUIZEN

156700

LEGENDA

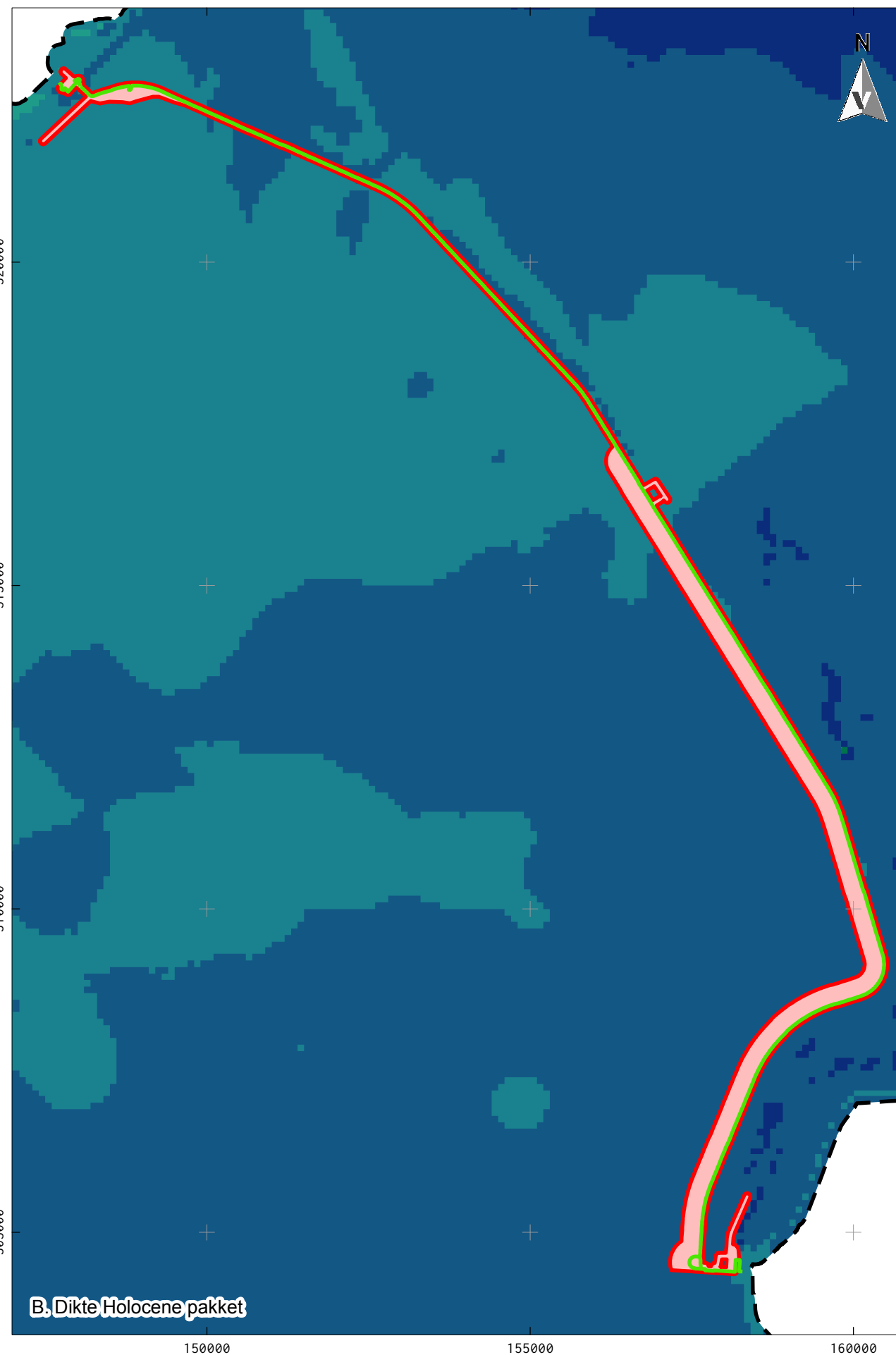
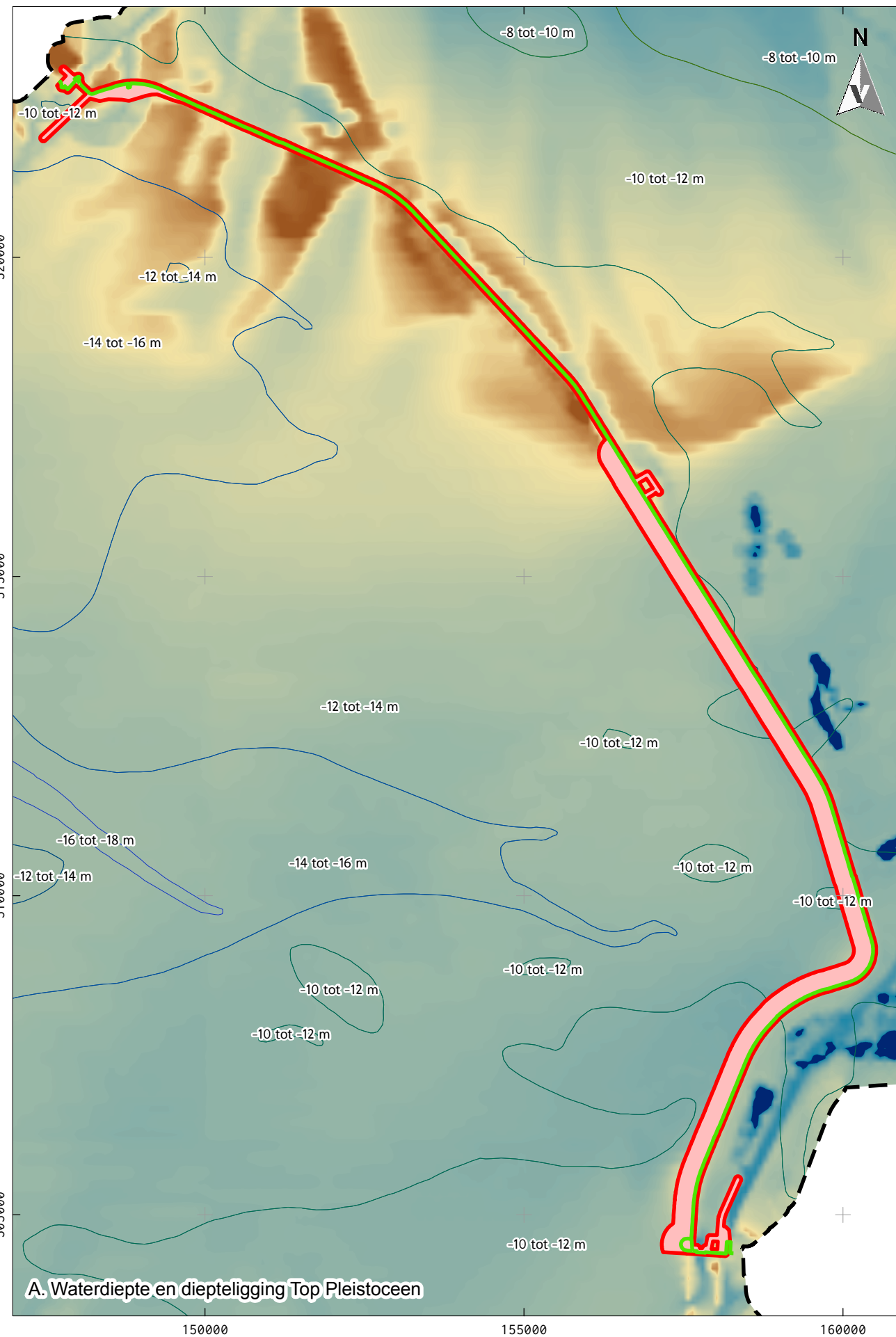
- Plangebied
- Houtribdijk
- Land
- Water
- Contact (met nummer)
- ✈ Vliegtuigwrak (met nummer)
- Overige waarneming
- Onderzoeksmelding
- ✈ Scheepswrak (met archisnummer)
- ✈ Scheepswrak (zonder archisnummer)

Project: V12-2543: BO Houtibdijk
 Rapport: V1072, concept 1.0
 Datum: Januari 2013
 Bron: Dienst der hydrografie,
 Koninklijke Marine/RCE/
 Rijkswaterstaat/Archis (aug2012)

Tekenaar: BB
 Schaal: 1: 6.000 / A3

0 100 m

KAART 3 - GEOLOGIE/MORFOLOGIE

LEGENDA

- Houtribdijk
- Plangebied

Diepteligging top Pleistoceen
(in m t.o.v. NAP)

- 10 -8
- 12 -10
- 14 -12
- 16 -14
- 18 -16

Waterdiepte (m)

Value

- 17
- 12,5
- 8
- 2
- 0,2

B.
Dikte Holocene pakket
(m)

- 0.00 - 5.00
- 5.00 - 10.00
- 10.00 - 15.00
- 15.00 - 20.00

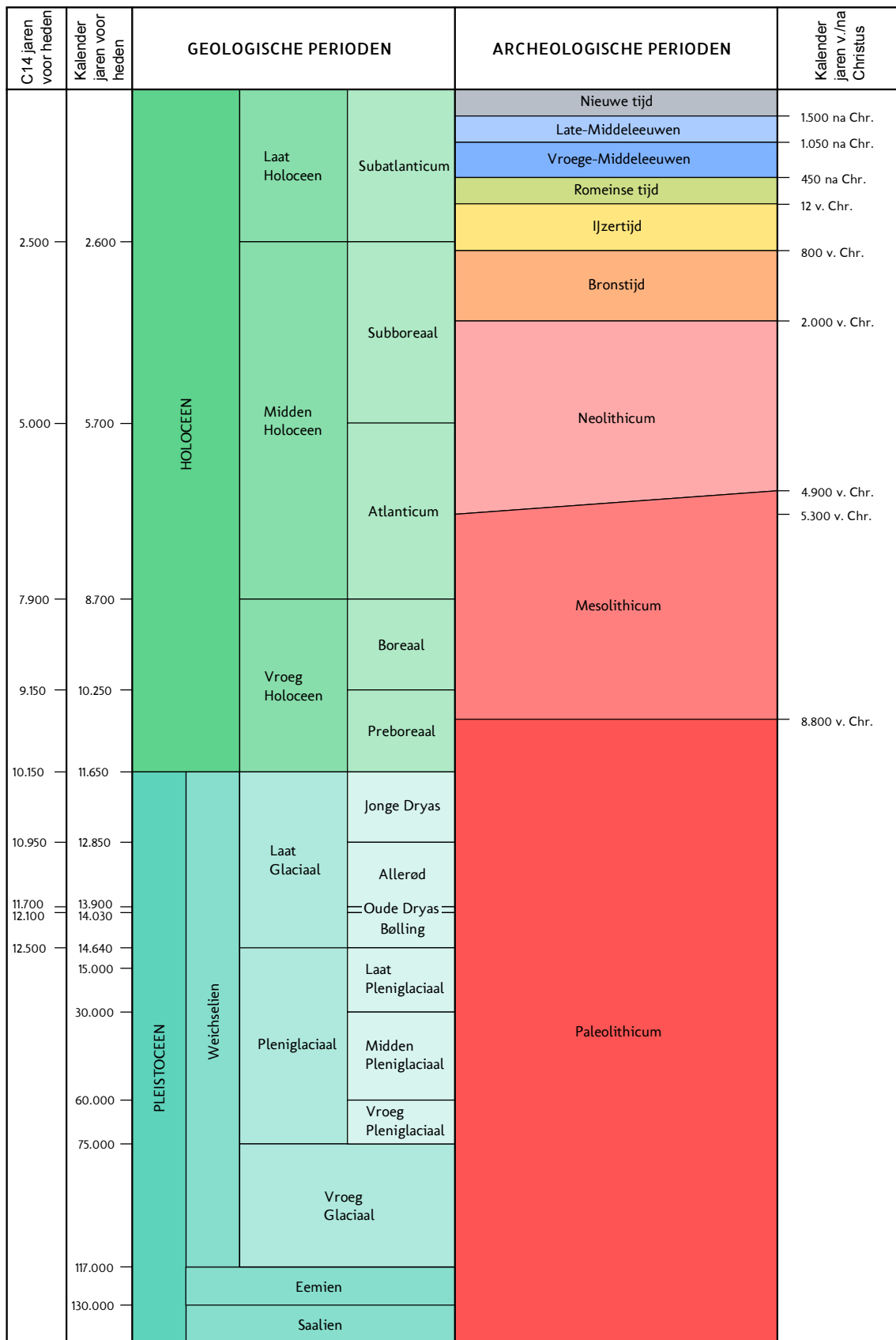
Project: V12-2543: BO Houtibdijk
 Rapport: V1072, concept 1.0
 Datum: Januari 2013
 Bron: DGM v1.3 (DINoloket)
 Dienst der hydrografie
 Rijkswaterstaat

Tekenaar: RS
 Schaal: 1: 80.000 / A3

0 500 m

VESTIGIA
 Archeologie & Cultuurhistorie

Bijlage 1 Overzicht archeologische en geologische perioden

C14 ouderdommen en gekalibreerde ouderdommen van het Holocene volgens Van Geel et al. (1980/1981). C14 ouderdom van het Laat Glaciaal volgens Hoek (2001/2008) en gekalibreerde ouderdommen van het Laat Glaciaal volgens Rasmussen et al. (2006). Overige pleistocene chronostratigrafie volgens Westerhoff et al. (2003). Archeologische perioden van de prehistorie volgens Louwe Kooijmans et al. (2005) en overige archeologische perioden volgens Archis.

Periode	Van - tot
Vroeg-Paleolithicum	tot 300.000 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	300.000-35.000 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	35.000-8800 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	88.00-7100 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	7100-6450 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	6450-4900 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	5300-4200 voor Chr.
Midden-Neolithicum	4200-2850 voor Chr.
Laat-Neolithicum	2850-2000 voor Chr.
Vroege-Bronstijd	2000-1800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	1800-1100 voor Chr.
Late-Bronstijd	1100-800 voor Chr.
Vroege-IJzertijd	800-500 voor Chr.
Midden-IJzertijd	500-250 voor Chr.
Late-IJzertijd	250-12 voor Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	12 voor-70 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	70-270 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	270-450 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen	450-1050 na Chr.
Late-Middeleeuwen	1050-1500 na Chr.
Nieuwe Tijd A	1500-1650 na Chr.
Nieuwe Tijd B	1650-1850 na Chr.
Nieuwe Tijd C	1850-1950 na Chr.

Bijlage 2: Archis meldingen

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	28949	Vondstmelding:		Extern nr:	
Objectcode:	20DZ-2			Onderzoeksmelding:	
Coördinaten:	158000 / 504400				
Toponiem:	HOUTRIBSLUIZEN				
Plaats:	Lelystad				
Gemeente:	Lelystad				
Provincie:	Flevoland				
Vinder/datum:	Onbekend / 9999				
Invoerder/datum:	Heide, van der / 01-1965				
Beschrijver/datum:	Clason / 1983				
Verwerving:	Onbekend	Geomorfologie:	Onbekend		
Grondgebruik:	Onbekend	NAP maaiveld:			

Vondsten

Complex:	Onbekend	Cultuur:	Niet van toepassing
Aantal:	1	Toestand:	Compleet
Materiaal:	Gewei	Begindatering:	Mesolithicum: 8800 - 4900 vC
Code algemeen:	Bijl, doorboord	Einddatering:	IJzertijd: 800 - 12 vC
Code specifiek:	basisbijl		
Toelichting:	volgens Clason (1983) type I		

Documentatie

Type:	Vondstenboek
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	Van der Heide z 1965 I 132

Literatuur

HOGESTIJN, J.W.H., 1986 , in: Een inventarisatie van prehistorische vondsten in Flevoland; een voorlopige interpretatie. Deel II, vindplaats 116 (IPP-scriptie).

CLASON, A.T., 1983 Worked and unworked antlers and bone tools from Spoolde, De Gaste, the IJsselmeerpolders and adjacent areas., in: Palaeohistoria 25

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	37747	Vondstmelding:		Extern nr:	
Objectcode:	20AN-338			Onderzoeksmelding:	
Coördinaten:	148000 / 523000				
Toponiem:	WESTERSTRAAT				
Plaats:	Onbekend				
Gemeente:	Enkhuizen				
Provincie:	Noord-Holland				
Vinder/datum:	Particulier / 1951				
Invoerder/datum:	Particulier / 1951				
Beschrijver/datum:	Renaud / 01-01-9999				
Verwerving:	Onbekend	Geomorfologie:	Onbekend		
Grondgebruik:	Onbekend	NAP maaiveld:			

Vondsten

Complex:	Stad	Cultuur:	Niet van toepassing
Aantal:	1	Toestand:	Compleet
Materiaal:	Keramiëk	Begindatering:	Middeleeuwen laat B: 1250 - 1500 nC
Code algemeen:	Grijsbakkend gedraaid:voorraadvat	Einddatering:	Middeleeuwen laat B: 1250 - 1500 nC
Code specifiek:	Niet van toepassing		
Toelichting:			

Documentatie

Type:	Brief
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	IN CAA, MET SCHETSJE

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	46902	Vondstmelding:	Extern nr:
Objectcode:	20BN-		Onderzoeksmelding:
Coördinaten:	150300 / 522200		
Toponiem:	ENKHUIZERZAND 3		
Plaats:	Markermeer		
Gemeente:	Lelystad		
Provincie:	Flevoland		
Vinder/datum:	Onbekend / 1967		
Invoerder/datum:	van der Wens-Poulich / 14-04-2003		
Beschrijver/datum:	Onbekend / 1967		
Verwerving:	Niet archeologisch: waterwerk en ex	Geomorfologie:	Onbekend
Grondgebruik:	Water/geul/bank/plaat	NAP maaiveld:	

Beschrijving

WERKNAAM / DOSSIER: Markerwaarddijk (Houtribdijk?)

GEOPOS: 52°41'16,7"NB en 05°19'08,31"OL

Schip met Duitse stortsteen (basalt) ca. 20 ton, scherven 18e eeuw, in grondverbetering Markerwaarddijk.

Vondsten

Complex:	Scheepvaart	Cultuur:	Niet van toepassing
Aantal:	1	Toestand:	Fragment
Materiaal:	Hout/houtskool		
Code algemeen:	Schip/boot (onderdeel)	Begindatering:	Nieuwe tijd B: 1650 - 1850 nC
Code specifiek:	Niet van toepassing	Einddatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Toelichting:			

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	46903	Vondstmelding:	Extern nr:
Objectcode:	20AN-381		Onderzoeksmelding:
Coördinaten:	148750 / 522750		
Toponiem:	ENKHUIZERZAND 4		
Plaats:	Markermeer		
Gemeente:	Lelystad		
Provincie:	Flevoland		
Vinder/datum:	Onbekend / 1967		
Invoerder/datum:	van der Wens-Poulich / 14-04-2003		
Beschrijver/datum:	Onbekend / 1967		
Verwerving:	Niet archeologisch: waterwerk en ex	Geomorfologie:	Onbekend
Grondgebruik:	Water/geul/bank/plaat	NAP maaiveld:	

Beschrijving

WERKNAAM / DOSSIER: Markerwaarddijk (Enkhuizerzanddijk)
GEOPOS: 52°41'34,44"NB en 05°17'45,75"OL waaruit x en y.
IJzerwerk geborgen, in grondverbetering Markerwaarddijk.

Vondsten

Complex:	Scheepvaart	Cultuur:	Niet van toepassing
Aantal:	1	Toestand:	N.v.t.
Materiaal:	IJzer	Begindatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Code algemeen:	Schip/boot (onderdeel)	Einddatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Code specifiek:	Niet van toepassing		
Toelichting:			

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	50562	Vondstmelding:	Extern nr:
Objectcode:	20AN-386		Onderzoeksmelding:
Coördinaten:	147250 / 521450		
Toponiem:	Enkhuizerzand 5		
Plaats:	Markermeer		
Gemeente:	Lelystad		
Provincie:	Flevoland		
Vinder/datum:	Particulier / 10-12-2004		
Invoerder/datum:	van der Wens-Poulich / 14-12-2004		
Beschrijver/datum:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek / 14-12-2004		
Verwerving:	Niet-archeologisch: baggerwerk	Geomorfologie:	Laagte
Grondgebruik:	Water/geul/bank/plaat	NAP maaiveld:	

Beschrijving

GEOPOS: coördinaten afgeleid van baggervak (langs de vaargeul) 147.200/147.300 tot 521.400/521.500. Vermelde x en y in geografische coördinaten 52 graden 40,8261'NB en 05 graden 16,3564'OL (WGS 84).

VINDER/MELDER: van Oord, dhr. Nagtegaal, tel.0622-665143. Van Oord voert i.o.v. RWS baggerwerk uit bij het Naviduct Enkhuizen. Directievoering RWS, Henk van Wessel, tel. 0320-297091.

VONDSTEN: opgeknepen tijdens het baggeren: een deksel van een oliedrumvat (20e eeuws), stuk gepopnageld/geklonken aluminium (20e eeuws), stuk staaldraad (20e eeuws).

BESCHRIJVING: M.Manders, waarna bovengenoemde vondsten, incl. hout na bemonstering, ter plaatse zijn achtergelaten."De vondsten zijn een allegaartje van objecten. Het is niet duidelijk of zich ook daadwerkelijk een scheepswrak onderwater bevindt. Dit is echter wel zeer goed mogelijk. Hoe oud het wrak dan is, is moeilijk te zeggen; 1-4 kunnen in het wrak zijn gespoeld. Van 5 is een dendromonster genomen, maar de ringen lijken te breed en te weinig om een goede datering te krijgen. Het gebied waaruit de voorwerpen komen, liggen aan de rand van het baggervak. Er is geen directe noodzaak om daar verder te baggeren volgens de uitvoerder, dhr. Nagtegaal. Hier moet dan wel overleg over worden gevoerd met RWS, IJsselmeergebied die de opdrachtgever is. Er kan besloten worden om het gebied verder over te slaan, maar er is tot op heden zo weinig omhoog gekomen dat het rechtvaardigt om daar niet te gaan baggeren, dat extra alertheid kan volstaan en bij eventueel meer objecten het gebied maar over te slaan. Conclusie: we wachten de dendrodatering af, maar waarschijnlijk zeer lage prioriteit (tot nu toe) en alleen alertheid vragen aan uitvoerders. Bij meerdere vondsten, vragen om foto's te maken en door te sturen, of we komen langs. Geen noodzaak tot duiken op dit moment. Keuze om wel of niet te baggeren in dat gebied is nu nog aan RWS en Van Oord."

Vondsten

Complex:	Scheepvaart	Cultuur:	Niet van toepassing
Aantal:	1	Toestand:	Compleet
Materiaal:	IJzer		
Code algemeen:	Schip/boot (onderdeel)	Beginndatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Code specifiek:	anker/ankerstok/ankerketting	Einddatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Toelichting:	Een klein stokankertje (39,5 (pond?) en met jaartal 1867 en initialen HVDM).		

Complex:	Scheepvaart	Cultuur:	Niet van toepassing
Aantal:	1	Toestand:	Fragment
Materiaal:	Hout/houtskool		
Code algemeen:	Schip/boot (onderdeel)	Beginndatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Code specifiek:	Niet van toepassing	Einddatering:	Nieuwe tijd C: 1850 - 1950
Toelichting:	Een stuk eikenhout, mogelijk onderdeel van een berghout echter zonder veel uiterlijke kenmerken.		

Documentatie

Type:	Foto
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	Manders, M., Enkhuizerzand 5, 13-12-2004.

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: Manders, M., digitaal kaartje van het onderzoeksgebied, 13-12-2004.

Collectie

Beheerder: Nederlands Instituut voor scheeps- /onderwaterarcheologie
Toelichting: Anker, naar het NISA overgebracht. Houtmonster naar RING.

Bijlage 3: RWS contacten

ContactNum	Detailkaart	DatumWaarn	Opmerking	Lengte	Breedte	Hoogte	RDX	RDY	InspectieS
8967	Kaart 2C	6-7-2011	Langwerpig contact; Interpretatie onbekend object	16	7	1	157092,75	514332,16	Inspectiestatus onbekend
8968	Kaart 2C	6-7-2011	Rechthoekig contact met schaduw - magnetometercontact 4; Interpretatie onbekend object	36	13	4	157138,44	514302,59	Inspectiestatus onbekend
8969	Kaart 2C	6-7-2011	Cluster van drie kleine contacten op rij; Interpretatie onbekend object	165	15	5	157153,42	514307,41	Inspectiestatus onbekend
8970	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	10	3	1	157162,95	514303,41	Inspectiestatus onbekend
8971	Kaart 2C	6-7-2011	Kruisvormig contact, geen schaduw; Interpretatie onbekend object	15	13	0	157201,06	514418,91	Inspectiestatus onbekend
8972	Kaart 2C	6-7-2011	Twee contacten met sterke reflectie; Interpretatie onbekend object	48	11	2	157216,89	514279,31	Inspectiestatus onbekend
8973	Kaart 2C	6-7-2011	Klein gebogen contact; Interpretatie onbekend object	24	9	2	157265,05	513884,69	Inspectiestatus onbekend
8974	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	5	3	1	157297,42	514282,19	Inspectiestatus onbekend
8975	Kaart 2C	6-7-2011	Bodemverstoring; Interpretatie bodemverstoring	24	19	0	157321,64	514272,41	Inspectiestatus onbekend
8976	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact met lange scherpe schaduw; Interpretatie onbekend object	8	5	7	157337,91	514494,47	Inspectiestatus onbekend
8977	Kaart 2C	6-7-2011	Ringvormig contact, sterke reflectie - magnetometercontact 5; Interpretatie vrachtwagenband	11	11	2	157335,53	514295,31	Inspectiestatus onbekend
8978	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	10	4	3	157341,16	514247,00	Inspectiestatus onbekend
8979	Kaart 2C	6-7-2011	Ringvormig contact - magnetometercontact 3; Interpretatie autoband	8	8	2	157351,42	514335,66	Inspectiestatus onbekend
8981	Kaart 2C	6-7-2011	Onregelmatig contact; Interpretatie onbekend object	8	7	1	157381,91	513841,47	Inspectiestatus onbekend
8983	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	10	6	2	157428,72	513912,47	Inspectiestatus onbekend
8985	Kaart 2C	6-7-2011	3 kleine contacten met lange scherpe schaduwen op rij naast bodemverstoring, mogelijk fuikstokken	54	2	3	157484,39	514336,38	Inspectiestatus onbekend
8986	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	6	2	3	157486,67	513986,00	Inspectiestatus onbekend
8988	Kaart 2C	6-7-2011	Bodemverstoring; Interpretatie bodemverstoring	90	45	0	157524,17	514460,34	Inspectiestatus onbekend
8989	Kaart 2C	6-7-2011	Ringvormig contact; Interpretatie onbekend object	7	7	2	157519,47	514143,25	Inspectiestatus onbekend
8991	Kaart 2C	6-7-2011	Langwerpig contact met sterke reflectie en duidelijke schaduw; Interpretatie onbekend object	18	5	2	157550,55	514104,81	Inspectiestatus onbekend
8992	Kaart 2C	6-7-2011	Klein onregelmatig contact; Interpretatie onbekend object	12	9	1	157599,56	514320,94	Inspectiestatus onbekend
8993	Kaart 2C	6-7-2011	Langwerpig contact; Interpretatie onbekend object	49	11	4	157611,20	514622,44	Inspectiestatus onbekend
8994	Kaart 2C	6-7-2011	Bodemverstoring (natuurlijk); Interpretatie bodemverstoring	96	36	0	157624,61	514493,97	Inspectiestatus onbekend
8995	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact met lange schaduw in gebied met zwakke reflectie; Interpretatie bodemver	30	26	4	157624,28	514185,78	Inspectiestatus onbekend
8996	Kaart 2D	25-8-2003	Dubbele fuik; Interpretatie fuik	0	0	0	157314,00	504423,00	Inspectiestatus onbekend
8997	Kaart 2C	6-7-2011	Klein contact, onderdeel van cluster; Interpretatie onbekend object	9	6	2	157656,97	514505,63	Inspectiestatus onbekend
8999	Kaart 2C	6-7-2011	Klein contact, onderdeel van cluster; Interpretatie onbekend object	7	6	7	157663,48	514505,78	Inspectiestatus onbekend
9001	Kaart 2C	6-7-2011	Klein contact, geïsoleerd; Interpretatie onbekend object	6	3	2	157669,33	514534,50	Inspectiestatus onbekend
9002	Kaart 2C	6-7-2011	Circelvormig contact; Interpretatie autoband	8	8	0	157662,48	514210,09	Inspectiestatus onbekend
9004	Kaart 2C	6-7-2011	Klein contact, sterke reflectie; Interpretatie onbekend object	9	4	1	157671,50	513442,16	Inspectiestatus onbekend
9005	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact in zone met lage reflectie; Interpretatie onbekend object	5	5	3	157703,72	514239,22	Inspectiestatus onbekend
9008	Kaart 2C	6-7-2011	Langwerpig slingerend getand contact, kleine magnetometeranomalie; Interpretatie ketting	67	2	0	157696,33	513748,09	Inspectiestatus onbekend
9009	Kaart 2C	6-7-2011	Contact met sterke reflectie, lijkt deels begraven, mogelijke slijpgeul - magnetometercontact 8; Inter	18	9	2	157717,25	514126,63	Inspectiestatus onbekend
9010	Kaart 2C	6-7-2011	Klein contact met sterke reflectie; Interpretatie onbekend object	10	5	1	157721,28	513409,66	Inspectiestatus onbekend
9011	Kaart 2C	6-7-2011	Geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	7	5	2	157756,45	514375,38	Inspectiestatus onbekend
9012	Kaart 2C	6-7-2011	Geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	11	3	2	157762,61	514429,72	Inspectiestatus onbekend
9015	Kaart 2D	25-8-2003	Enkele fuik; Interpretatie fuik	0	0	0	157493,00	504199,00	Inspectiestatus onbekend
9016	Kaart 2C	6-7-2011	Klein geïsoleerd contact; Interpretatie onbekend object	7	5	3	157803,52	513473,03	Inspectiestatus onbekend
9017	Kaart 2C	6-7-2011	Vage bodemverstoring - magnetometercontact 16; Interpretatie bodemverstoring	73	37	0	157820,27	513922,97	Inspectiestatus onbekend
9020	Kaart 2D	25-8-2003	Enkele fuik; Interpretatie fuik	0	0	0	157504,00	503773,00	Inspectiestatus onbekend
9022	Kaart 2C	6-7-2011	Bodemverstoring (lijkt natuurlijk); Interpretatie bodemverstoring	66	35	0	157875,33	514067,03	Inspectiestatus onbekend
9026	Kaart 2D	25-8-2003	Verbreiding van steenbestorting; Interpretatie talud	2000	0	0	157573,00	504047,00	Inspectiestatus onbekend
9030	Kaart 2D	25-8-2003	Uitstroom coupure met bulten; Interpretatie bodemverstoring	0	0	10	157593,00	503630,00	Inspectiestatus onbekend
9031	Kaart 2D	25-8-2003	Uitstroom coupure met bulten; Interpretatie bodemverstoring	0	0	10	157608,00	503647,00	Inspectiestatus onbekend

9032	Kaart 2D	25-8-2003	Verbreding dijkvoet; Interpretatie talud	650	0	0	157614,00	503775,00	Inspectiestatus onbekend
9033	Kaart 2D	25-8-2003	Onregelmatig verbrede dijkvoet met losse stenen; Interpretatie stenen	1000	0	0	157617,00	503851,00	Inspectiestatus onbekend
9035	Kaart 2D	25-8-2003	Onregelmatig verbrede dijkvoet met losse stenen; Interpretatie stenen	1000	0	0	157624,00	503952,00	Inspectiestatus onbekend
9036	Kaart 2D	25-8-2003	Onregelmatig verbrede dijkvoet met losse stenen; Interpretatie stenen	1000	0	0	157631,00	504054,00	Inspectiestatus onbekend
9037	Kaart 2D	25-8-2003	Klein object; Interpretatie onbekend object	0	0	10	157630,00	503864,00	Inspectiestatus onbekend
9038	Kaart 2D	25-8-2003	Verbreding van steenbestorting met een object in dijktalud; Interpretatie onbekend object	700	0	0	157643,00	504138,00	Inspectiestatus onbekend
9041	Kaart 2D	25-8-2003	Sleep cq ankerspoor; Interpretatie sleepspoor	650	0	0	157658,00	503818,00	Inspectiestatus onbekend
9042	Kaart 2D	25-8-2003	Meerdere kleine objecten bij elkaar (stenen); Interpretatie stenen	0	0	2	157668,00	503668,00	Inspectiestatus onbekend
9043	Kaart 2D	25-8-2003	Object; Interpretatie onbekend object	15	0	3	157677,00	503742,00	Inspectiestatus onbekend
9046	Kaart 2C	6-7-2011	Ringvormig contact, klein; Interpretatie autoband	5	5	0	158035,20	513890,63	Inspectiestatus onbekend
9049	Kaart 2D	25-8-2003	Object; Interpretatie onbekend object	23	14	8	157735,00	504304,00	Inspectiestatus onbekend
9051	Kaart 2C	6-7-2011	Ringvormig contact; Interpretatie vrachtwagenband	11	11	2	158183,97	513579,41	Inspectiestatus onbekend
9052	Kaart 2D	25-8-2003	Klein object; Interpretatie onbekend object	0	0	2	157913,00	504095,00	Inspectiestatus onbekend
9053	Kaart 2D	25-8-2003	Kleine objecten; Interpretatie onbekend object	0	0	2	157917,00	504072,00	Inspectiestatus onbekend
9054	Kaart 2D	25-8-2003	Bulten; Interpretatie bodemverstoring	0	0	10	157936,00	504093,00	Inspectiestatus onbekend
9055	Kaart 2D	25-8-2003	Bult; Interpretatie bodemverstoring	110	0	8	157955,00	504095,00	Inspectiestatus onbekend
9056	Kaart 2D	25-8-2003	Meetpaal van DNM; Interpretatie meetpaal	0	0	0	157983,00	503950,00	Inspectiestatus onbekend
9057	Kaart 2D	25-8-2003	Meerdere kleine objecten (stenen); Interpretatie stenen	0	0	0	158005,00	503969,00	Inspectiestatus onbekend
9058	Kaart 2D	25-8-2003	Langwerpig object; Interpretatie onbekend object	33	5	2	158016,00	503998,00	Inspectiestatus onbekend
9059	Kaart 2D	25-8-2003	Drie bulten; Interpretatie bodemverstoring	0	0	4	158019,00	504080,00	Inspectiestatus onbekend

Bijlage 4: Redengevende omschrijving Houtribsluizen

Houtribsluizen

naam complex:
architectuur:
ontwerp:
realisatie:
adres/ locatie:
bijzonderheden:

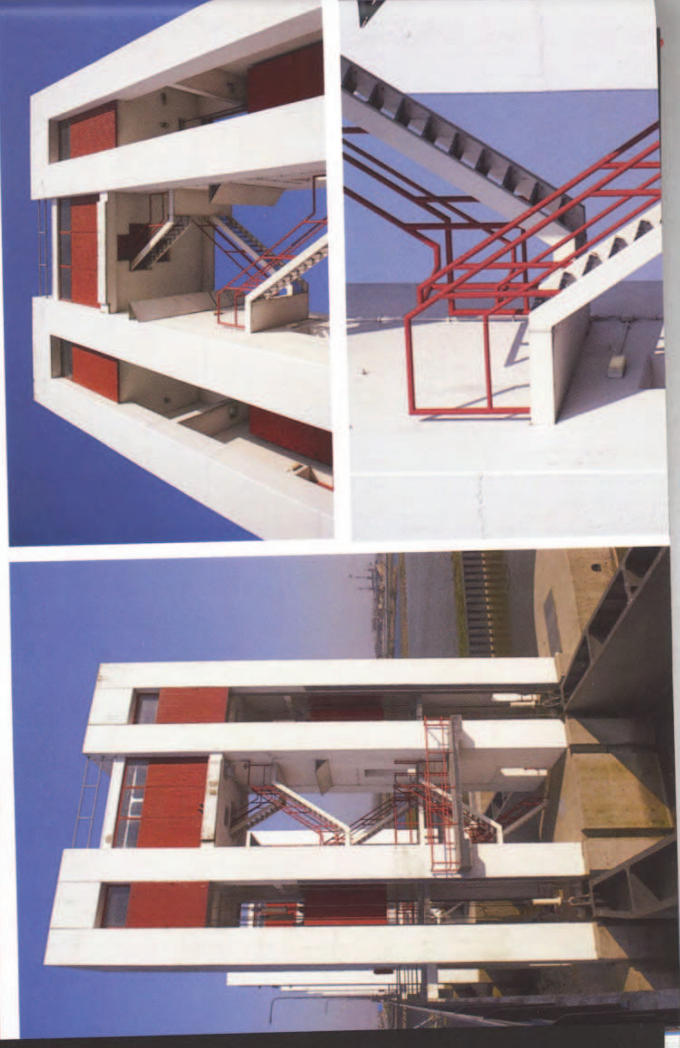
Houtribsluizen
P. Verhave (bureau Verhave, Luyt, long en Slikker)
1975
Markerwaarddijk
de Houtribsluizen zijn opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Het complex Houtribsluizen bestaat uit twee schutsluizen en een spuilsuis. Het complex ligt aan de Lelystadse kant van de Houtribdijk. Deze dijk loopt van Lelystad naar Enkhuizen en vormt de scheiding tussen het IJsselmeer en het Markermeer. De Houtribsluizen zijn in 1975 in gebruik genomen. De sluisen liggen in de belangrijke vaaroute tussen Amsterdam en het noordoosten van Nederland. De schutsluizen zijn elk 190 meter lang en 18 meter breed. Zij zijn geschikt voor schepen tot 5.000 ton, en voor tweebecks duwvaart. De bruggen liggen ongeveer zeven meter boven de gemiddelde waterstand. Ook voor deze sluisen geldt dat de recreatievaart een steeds belangrijker plaats inneemt. Voor de beroepsvaart geldt dat een toenemend aantal tankerscheepen de sluisen passeert. Het schutten van deze schepen geschiedt volgens bepaalde veiligheidsvoorschriften. De schutsluizen worden 24 uur per dag bediend. Bediening van sluisen en bruggen gebeurt vanuit de centrale bedieningstoren. De zes openingen van de spuilsuis, van elk 18 meter breed, kunnen samen maximaal 630 kubieke meter water per seconde spuien. In de zomermaanden is de aanvoer vanaf het IJsselmeer naar het Markermeer van belang in verband met het doorspoelen ten behoeve van de waterkwaliteit. Bij hoogwater op het Markermeer is spuien op het IJsselmeer een mogelijkheid om te hoge waterstanden te voorkomen. Behalve het spu- en schutbedrijf is ook de Centrale Meldpost IJsselmeergebied in het bedieningsgebouw van de Houtribsluizen gehuisvest."

bron: www.rijkswaterstaat.nl/jig/water/vaarwegen/houtribsluizen.jsp

waardering

De Houtribsluizen zijn cultuurhistorisch van belang, omdat het samen met de Markerwaarddijk de enige fysieke uitdrukking vormt van het oorspronkelijke idee ook de Markerwaard in te polderen. Architectuurhistorisch zijn de Houtribsluizen van belang vanwege de sterke ritmiek en plastische beeldvorming van de huijstorens. De ensemblewaarde en stedenbouwkundige betekenis van het complex wordt bepaald doordat de sluisen de entree van Lelystad markeren vanuit Enkhuizen. Dit effect wordt versterkt door de 140 meter hoge straalzender die naast het complex staat.

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>),
with Reserved Font Name Allerta.

Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>),
with Reserved Font Name <Inconsolata>.
Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>)
with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye,
with Reserved Font Name <Molengo>.
Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl),
with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts.

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>